

ECO-FEMINISM IN BARBARA KINGSOLVER'S *PRODIGAL SUMMER*

Prin. Dr. S. Y. Hongekar

Vivekanand College, (Autonomous)

Kolhapur

Abstract: Barbara Kingsolver is an American novelist, essayist and poet. She is also a freelance journalist and political activist. Her work often focuses on topics such as social justice, biodiversity and the interaction between humans and their communities and environments. Kingsolver was born in Annapolis, Maryland, in 1955 and grew up in Carlisle, Kentucky. Kingsolver's literary subjects are varied, but she often writes about places and situations with which she is familiar; many of her stories are based in places she has lived in, such as central Africa and Arizona.

Feminism is a philosophy advocating equal economic, political, and social rights and opportunities for women. Eco-feminism as a social, political and academic movement focuses on the oppression of women and the exploitation of nature as being interconnected. It asserts the fundamental interconnectedness of all life. The novel focuses on environmental challenges like climate change, animal/species extinction and loss of biodiversity, use of pesticides etc. and the female protagonists' struggle with patriarchal system in society. Eco-feminism basically studies the interconnection of feminist and ecological issues, such as misogyny and deforestation in third world countries. Ecological and Feminist issues do in fact overlap quite often; both are results of a male-dominant (or patriarchal) society.

Keywords: Eco-feminism, Barbara Kingsolver, *Prodigal Summer*

Introduction: American novelist and social activist Barbara Kingsolver positions herself variously as an environmentalist, liberal, communitarian, feminist and agrarian. Kingsolver's fictions tell stories of rural American women struggling against environmental, political and personal injustice. Her fifth novel, *Prodigal Summer* is a hymn to wildness that celebrates the prodigal spirit of human nature, and of nature itself.

Barbara Kingsolver's *Prodigal Summer*: *Prodigal Summer* weaves together three stories of human love within a larger tapestry of lives amid the mountains and farms of southern Appalachia. Over the course of one humid summer, this novel's intriguing protagonists face disparate predicaments but

find connections to one another and to the flora and fauna with which they necessarily share a place. The novel tells three stories of love, loss and connections in rural Virginia. The constant hum of the forest permeates every page of Barbara Kingsolver's novel, *Prodigal Summer*. With insects incessantly buzzing, twigs snapping, animals scurrying, leaves whispering, birds squalling, moths mating, it's as if hundreds of different languages are being spoken all at once. The novel tells the story of a small town in Appalachia during a single, humid summer, when three interweaving stories of love, loss and family unfold against the backdrop of the lush wildness of Virginia mountains. The narrative follows Deanna, a solitary woman working as a park ranger, Lusa, a recently widowed entomologist at odds with her late farmer husband's tight-knit family, and Garnett, an old man who dreams of restoring the lineage of the extinct American Chestnut tree.

Eco-feminism In *Prodigal Summer*: Eco-feminism is an important part of eco-literature with its focus on domination of women and nature. *Prodigal Summer* heavily emphasizes ecological themes and features separate but interconnected plots. Ecofeminists argue that the ideology which sanctions the oppression of nature is the same as that which authorizes oppression based on race, class and gender. In exploring gender difference in relation to nature, *Prodigal Summer* exposes the dichotomy of nature vs. civilization in which “nature is coded nonwhite and female while civilization denotes white and male,” while recognizing the origins of this duality and exploring its historical usefulness in explaining human/nature relationships.

Kingsolver explores beauty and wildness of nature in *Prodigal Summer*. The stories of three progressive female characters – Deanna Wolfe, Nannie Rawley and Lusa Landowski – and Garnett Walker, its main male character, unfold through the pages of *Prodigal Summer*. The novel has three interchanging parts, each given a title to indicate which characters are in focus. 'Predators' focuses on Deanna Wolfe, a forest ranger on Zebulon Mountain. 'Old Chestnuts' is about Garnett Walker, a retired teacher and his neighbour Nannie Rawley, another retiree who runs an organic orchard on her piece of land. Finally, 'Moth Love' tells Lusa Landowski's struggle to change the direction of the farm business she inherits after Cole's death. In depicting the fictional Zebulon County, Kingsolver imagines a place in which

human-environment relations are central, in part to achieve her aim of delivering ecological lessons about contemporary rural space. She gives the details of natural change with different seasonal cycles.

Kingsolver elucidates the novel's maxim of environmental interrelatedness. The novel details the interwoven structure of the narrative. "Old Chestnuts" explores the relationship between cantankerous old landowner Garnett Walker and his organic-apple-growing neighbour Nannie Rawley. The titular "Old Chestnuts" refer explicitly to the American Chestnut which suffered such a blight during the early 1900s that few were left standing and the valley's fortunes (and those of its inhabitants) were changed forever. Nannie and Garnett personify the few American Chestnut trees left standing and, like these trees which struggle to survive, they strive to maintain smallholdings on their own. "Predators" tells the story of government-employed forest warden Deanna Wolfe who has lived alone for two years in a small cabin made from the logs of blighted chestnut trees high up on Walker Mountain, itself named after Garnett's great grandfather. Deanna spends her days protecting the wildlife from hunters (in particular her beloved coyotes), but her life changes when she begins a relationship with a young hunter, Eddie Bondo. Young, newlywed and equally quickly widowed, biologist LusaLandowski adopts her dead husband Cole's surname, Widener, as she adapts to her role as a landowner and farmer in the "Moth Love" chapters. Inheriting Cole's Appalachian tobacco farm when he dies in a lorry accident, she tries to come to terms with grief and love, for her husband and for the land. The "Moth Love" chapters, therefore, are structured according to Lusa's attempts to balance her in-laws' expectations with a more sustainable way of using the land. Deanna's chapters are dominated by her coming to terms with herself as part of the environment, subject to its cycles and seasons. Lusa and Nannie's chapters meanwhile place more emphasis on a familial sense of interrelatedness and agricultural compromise. The final untitled chapter emphasises the novel's central theme of interrelatedness as developed through the interweaving of the three other narrative strands, which reveal not only the links between human characters and attitudes towards the environment, but also the community's relationship with the environment. The omniscient narrator of this final "coyote" chapter appears,

somewhat problematically, to be nature itself, developing the “eyes in the trees”.

The lives of the characters wonder in orbit of wildlife, organic farming and climatic change in Appalachia Mountain. Kingsolver’s isolated heroin Deanna lives in the Zebulon National Forest. Her deep love for animals and plants makes her more pleasant in forest among the wildlife without a single touch of humans. She has spent twenty five months among the flora and fauna that surrounded her on Zebulon Mountain. Deanna has a keen eye regarding the identification of animals and birds. She can easily identify the difference between the carnivores by their tracks and the scent of their urine. Wildlife becomes so habitual for her that she can easily identify the birds by their sounds. The interconnected web of life where all living being is connected with each other in their natural environment has been expressed in this beautiful line about the continuous cycles of life:

Solitude is a human presumption. Every quiet step is thunder to beetle life underfoot, a tug of impalpable thread on the web pulling mate to mate and predator to prey, a beginning or an end.
(*Prodigal Summer* 444)

Kingsolver focuses on Garnett Walker and Nannie Rawley through the chapters titled ‘Old Chestnuts.’ Nannie Rawley who emphasizes on organic farming enforces a “no-spray zone” around her organic farm, opposite of this Garnett who believes in pesticides. Nannie Rawley raises her voice against pesticides that increase pest populations by killing off the bugs that prey on them. Lusa, one of the prominent characters of novel resists growing tobacco in the field instead of that she suggests to grow sweet corn in the field Lusa gives important to such crops which are good for the health of human being. Though tobacco crops give her big profit, she avoid it grow as she knows the harmful effects of tobacco on human body.

Her female characters take initiative part to maintain ecological balance as well as human health. Lusa with the help of Garnett learns about goat farming. She emphasizes on raising the goats for religious feasts. It not only reflects her strong will to provide people something useful but also good for them. Female characters in *Prodigal Summer* think to maintain the balance in ecology. They are more connected with nature compare to male characters.

Women in *Prodigal Summer* play a vital role in protecting the animals and crops. They first think about the well fair of community rather than their own selfish thought of increasing their bank balance. Their devotion to save crops, trees and animals somewhere make them outstanding in their lives.

Conclusions: *Prodigal Summer* celebrates the marriage of humans, nature, local environments and global influences. It is purely eco-feminist novel. The three storylines --- Deanna's search for the elusive coyote, Lusa's for a home, and Garnett's for his beloved chestnuts --- stream together side by side, sometimes skimming each other's boundaries. A chair in Deanna's chestnut cabin used to be in Lusa's home. Nanny once loved Deanna's father, and Garnett has a secret of his own that connects him to Lusa. Pheromones fly, coyotes howl, moths mate, humans bleed their emotions all over the tracts of land and forest during Kingsolver's *Prodigal Summer*.

The protagonists in her writing portray resilient, sensitive females successfully surviving typical day-to-day struggles. Kingsolver's lyricism transforms settings, scenes, characters, and actions into patterns of imagery, indirectly appealing to her readers' senses. The three main characters in this story spend much of their time studying and thinking about the nature that surrounds them. The author begins the book by giving detailed descriptions of the various flora and fauna that surround the characters during the rebirth and renewal taking place in an Appalachian mountain spring season. She then continues with the same amount of detail and analysis of the natural world throughout the rest of the seasonal cycle.

The characters make different choices regarding the nature that surrounds them in Zebulon Valley or on Zebulon Mountain, but they all show a great amount of respect and understanding for the world around them. Their lives revolve around the crops, wildlife, and weather of this small space of Appalachia.

References:

- Gaard, Greta Claire. *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Philadelphia: Temple UP, 1993. Print.
- Kingsolver, Barbara. *Prodigal Summer: A Novel*. New York: HarperCollins, 2000. Print.

- Narduzzi, Dilia. "Living With Ghosts, Loving the Land: Barbara Kingsolver's Prodigal Summer". *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 15.2(2008):74-75.Web.1 Nov. 2010.
- Taylor, Paul W. "The Ethics of Respect for Nature." *Environmental Ethics*. New Jersey: Princeton University Press, 1986. Print .
- <http://www.neh.gov/about/awards/national-humanities-medals/barbara-kingsolver>
https://en.wikipedia.org/?title=Keystone_species

**POSTWAR ATMOSPHERE OF SOVIET SUSPICION AND TREACHERY IN
HELEN DUNMORE'S *THE BETRAYAL***

Dr.Prabhavati A. Patil
Vivekanand College,(Autonomous)
Kolhapur

Abstract: “Play is the best thing that human beings do” says Helen Dunmore, one of the most prolific writers of later twentieth century. She is specially known as the creator of dream world. Her novels are the record of various aspects of life such as pleasure and pain, victory and defeat, triumph and tragedy etc. The present paper is an attempt made to highlight the postwar atmosphere of soviet suspicion and treachery in Helen Dunmore’s *The Betrayal*.

Key Words: English Fiction, Absurdity , Suspicion, Treachery, Postwar novels.

Introduction: ‘The orchestra of someone’s life is made up of so much different instrumentation, isn’t it?’ Says Helen Dunmore . ‘My own view is that life is quite testing. When I talk to people, I always uncover the most extraordinary depths of experience...’

The multi-faceted Helen Dunmore touches every aspect of human life and explores its several dimensions with great skill. She is specially known as the creator of dream world who dreams herself and makes others dream about their lives. The Washington Post Book World observes that Helen Dunmore takes a tale that could drive a thriller and weaves her linguistic spell around it. The result is brilliant and terrifying, an unbeatable combination.

Dunmore’s novels deserve attention for the two reasons. First, there is the finest juxtaposition of lyrical quality and perfect prosaic style. Second, the variety of themes she handles is amazing. Her fictional career moves around historical, war, and contemporary themes. Therefore, I am of the opinion that her novel, *The Betrayal* should be taken scholarly note of. This article throws light on the postwar atmosphere of soviet suspicion and treachery in Helen Dunmore’s *The Betrayal*.

The Betrayal (2010): The novel is a worthy sequel to Dunmore's remarkable novel of ten years ago, *The Siege*. Both the novels are set in Leningrad. *The Siege* sets during the horrific winter of 1941-42 when the starving city was under heavy bombardment from the German army. *The Betrayal* sets in 1952 and the last days of Stalin's rule of terror. *The Siege* told the horrifying story of the 900 day siege of Leningrad when so many thousands died of cold, starvation, and deprivation. *The Betrayal* is about random cruelty and persecution in what appears to be peace-time yet is anything but.

Betrayal, fight to survive, hunger, starvation, deprivation, memories of the siege, fear and terror of Stalin's Russia and tender love between Andrei and Anna are some of the themes reflected in Helen Dunmore's *The Betrayal*. It brilliantly shows the epic struggle of ordinary people to survive in a time of violence and terror.

The Postwar Atmosphere Of Soviet Suspicion And Treachery In *The Betrayal* : The novel contains the theme of betrayal; both betrayal by the state, and the betrayal which occurs between people during times when there is a premium on information and denunciation.

The year is 1952. Leningrad and its population are recovering from war. The people of Leningrad are 'like children who cling to the skirts of a beautiful, preoccupied mother,' thinks Anna Levin. In a story driven by character, the city, too, is as much a character as a setting. 'We love it, but it doesn't love us.' It is a story of appalling loss of civilian life. It is a drama of betrayal on many levels. Neighbours inform one another and the workplace is a voluntary spies. Dunmore's heroine Anna Levin, in *The Siege*, reflected: 'These are hard times. You can't trust anyone, not even yourself'.

The sentiment was true not only of that grim novel, but of its sequel, *The Betrayal*, whose horrors are more sinister.

Among the city's forlorn children, Anna was familiar as a daughter of dissident writer. Her lover, Andrei was a medical student and her younger brother was Kolya. 'The characters had aged ten years with me', Dunmore notes. 'Politically it was a chaotic time. There was a febrile atmosphere, a constant fear of what might happen. And I liked the notion of how these people, who have already been tested by extremes, would cope'. (3)

The Betrayal opens with the sentence: It's a fresh June morning with a trace of humidity, but Russov is sweating. The son of a secret police officer has been admitted to Andrei's hospital, and his colleague Russov, determined to hand the case on. 'No one makes a better enemy, than a man who has had to beg for your help,' Andrei realizes when Russov pleads him for the treatment of a young patient, Andrei is betrayed by a colleague who forces him into a highly dangerous relationship with a senior secret police officer, Volkov. Volkov, who has dealt out death and exile to thousands, is powerless in the face of his child's serious illness. He feels betrayed by his own mortality.

Volkov accuses Andrei betraying his trust by amputating his child's leg, an operation that did no good, as the boy is now dying of cancer. Andrei sacrifices his personal happiness because he wants to help his patient, but his altruism betrays him.

The historical "betrayal" was in West's supposed abandonment of Soviet States to the mercy of Stalin. But this novel is laden with possibilities for personal betrayal-the strange intimacy that develops between Andrei and Volkov, his nemesis and interrogator, a torturer, a murderer but also the father of a sick child. Dunmore explores love and trust of every degree, between mother and child, brother and sister, friends and colleagues and, of course, lovers. The way in which the state and its henchmen threaten these relationships is shocking. This is, in fact, the ultimate betrayal. In the background there is always a central betrayal which is that of an entire people by a totalitarian dictatorship. Dunmore is very apt in choosing the title, *The Betrayal* and sets a society where "trust no one" was a creed to live by. She is successful in creating an atmosphere of stifling suspicion- a spy novel atmosphere.

In *The siege*, the city's inhabitants, bombed and blockaded by German forces, struggled to survive the merciless winter of 1941-42. The strength of *The Siege* was its gripping combination of events (food queues, military patrols, children "processed" for evacuation) with harrowing domestic details: boiling a leather case for broth slurping wallpaper for its vitamins, burning family furniture and books to avoid freezing to death. *The Betrayal* continues to the same story. The story is told through the eyes of one family who are struggling to survive physically and psychologically through this period.

Thirty-three year old Anna is, now, a nursery teacher. Andrei is a young rheumatologist and pediatrician working in Leningrad hospital just after the terrible siege. Both are building a life while looking after Anna's 16 year old brother, Kolya. They are expecting a child of their own. But the past hovers everything they do and feel. They still hoard food in jars "for emergencies" and they keep their heads down and to themselves "just in case". Anna and Andrei are committed to their work but they keep their attention on family matters and pleasures of ordinary day-to-day matters and survival.

'We survived before, says Anna, 'We got through,' 'So we can again', she says.

Anna and Andrei plan a family, a new generation who will "only know about hunger from books"- except books have been burned and Leningrad's writers, artists and musicians imprisoned. The Levin family bury manuscripts in their dacha's compost heap- may be one day there will be new growth, a new life. Anna is very much immersed in the physical world too- in her work with children, in her relationship with Andrei, in her household needs, in her love of the dacha and the garden she grows there. She takes pleasure in "the feel of a dress in which nothing has happened yet, so that for a moment you believe that anything might be possible."

The description of a chicken stew, a piece of hoard green cotton being made into a ball gown, a little cherry tree wrapped in muslin-all show their fight for survival and love for life.

We see kolya chopping wood, uprooting potatoes and watering little lilacs on the plot next to the dacha. Andrei is inspired by haunting memories of the scented air of the taiga with its smells of resin and the tang of the wild berries. Even Anna and Andrei's sex life is brilliant, 'the place where they are always together and always safe'.

Despite continual pressures, Anna attempts to maintain normality for her family. She struggles to protect her younger brother who is struggling like herself, to overcome the memories and effects of starvation during the siege. She is fostering Kolya's talent as a pianist and composer. There are intense pressures in their little two rooms flat where the neighbours are ever ready to denounce any sign of anti-social activity. It is a struggle to provide nourishing soups, make dresses and to soften with her feminine creativity, Andrei's life. She is also desperate to conceive the child that she knows Andrei would deeply love them to have.

The man who haunted her father's nights is still alive. Thousands-millions-perish around him, but Stalin appears immortal.

By the time, Andrei is accused of being a 'murderer in white coat' part of an alleged conspiracy to systematically kill off high level government officials. Anna and Andrei are sent into tailspin of worry and prepare for the worst. Now Anna is most of the way through a pregnancy, a conception that happened after an evening at the hospital ball that was the highest point of their life. Now her child will be born without a father, and once again she'll left alone with a child.

"Her hair is parted by icy fingers. Her skin crawls. Her heart points in her throat...".

Anna has moved to safety at their dacha with her brother. There she gives birth to her daughter and names her Nadezhda. The novel focuses light on the enduring courage of Anna. At the end, we see nurturing kindness of Kostya, the elderly doctor and neighbor at the dacha who spreads the integrity of her personal warmth by simple gestures like lighting the iron stove and reassuring Anna with her own skilful infant care. *The Betrayal* is a moving story about two young people trying to live an ordinary life in an extraordinary circumstances. Dunmore portrays their daily lives at work and at home. The novel gives in to a romantic drift, dwelling on love and loss with a survivors understanding that life is at its most beautiful when at its most ordinary. The novel is not just the sequel of *The Siege* but a part of an ongoing saga of ordinary people struggling against a city's beautiful indifference, and clinging on for dear life.

Terror Of Stalin's Rule: 'Life has become better, comrades, life has become more cheerful'. The monstrous absurdity of Stalin's 1935 statement to his people has been exposed not only in *The Siege* but in *The Betrayal* also.

The aged dictator, Josef Stalin is still alive, making life more cheerful for millions of his comrades by having them arrested on whimsical charges and either shot or sent to gulag. As the story develops, Dunmore builds the Soviet milieu as it is lived by the masses, as Andrei and Anna try to do: its communal apartments, its sharing of kitchens and bathrooms, its toilets overflowing its petty squabbles, its whispers, the way a sudden silence will descend on the dinner table as a car stops in the street outside at night. This is a kind of world in which the citizenship keeps its head down. The goal each day is to stay anonymous, to be just one of the crowds, mere figures in the landscape, huddled against the cold. They climb the stairs silently to their apartments, weary, but safe, pretending not to know how quickly home can be "cracked, open like an egg". Anybody can be out of favour in the blink of an eye. And everyone knows just whose eye it is that blinks. People are living under a tyrannical dictatorship.

Andrei and Anna's veneer of calm and happiness begins to splinter when he is forced to treat the seriously ill child, Gorya. He is a child of a powerful figure, Volkov, 'One of those names that is spoken only in whisper'. A single act of kindness on Andrei's part sets in motion a series of terrible events. Andrei is well aware he has stepped into a noose: 'The favour of such a man is as random and potentially lethal as the cancer that brought the child to hospital in the first place.' The question is not whether, but when and how tightly that noose will be drawn. At first Volkov is purely a source of fear. But when Volkov and Andrei meet, he finds both the embodiment of terror and the parent of a sick child. Their encounters have an intensity which takes the novel to some of its darkest places.

Andrei is suspended from his medical practice. The police arrest Brodskya. Shortly thereafter, in the night Andrei hears police boots on the stairs. The officers raid their home, breaking furniture, emptying pickle jars into the sink and confiscating their English dictionary. He is tortured to get him sign a confession.

In one of *The Betrayal's* most effective and affecting scenes, Anna was seen, after a brutal encounter with the secret police, leaning over her sink in despair. But at the same time nothing that "the tap has a crust of dirt around the bottom. You can't see it from above... she must clean more thoroughly". In March 1953, Stalin's death is announced. Beria, head of the NKVD sets up an investigation into the "Doctors' Plot" and exonerates those doctors. In the following years, thousands of prisoners make their way back to the Soviet Union- one of them is Andrei. Helen Dunmore does an excellent job detailing the constant fear of the people, their haunting memories of Hitler's siege of Leningrad, the years of Stalin's terror and Andrei's experience as a political prisoner.

Conclusions: Helen Dunmore's novel, *The Betrayal* focuses on the postwar atmosphere of soviet suspicion and treachery. It also explores the major themes such as betrayal, fight to survival, and fear and terror of Stalin's rule. It also reflects the theme of parenthood. Stalin plays the role of father of the people. Anna and Andrei long for a child. While Volkov, who is accustomed to power over life and death, is powerless in the face of his child's serious illness. *The Betrayal* is a moving story about fear, loss, love and honesty among the demented lies of Stalin's last days. It dramatizes an almost intolerable tension between private life and the demands of a totalitarian state. Helen Dunmore is successful in exploring the minor themes such as hunger, starvation, deprivation, tender love between Anna and Andrei. Though Dunmore charts loss, transience and breakdown, she also chronicles everyday survival, the path from trauma to regeneration.

References:

DunmoreHelen, *The Betrayal*. London Fig Tree Press 2010.Print.

Rennison Nick, *Contemporary British Novelists* Routledge, 2004.Print.
www.independent.co.uk. News and Articles on Helen Dunmore.

Leshner Linda Parent, *The Best Novels of the Nineties: A Reader's Guide*.

NATURE AND CHARACTERISTICS OF DANGE TRIBAL IN-MIGRANTS IN KOLHAPUR CITY, MAHARASHTRA

Dr. Ashish Shivram Jadahav
SMDBS College, Miraj

Abstract: - Migration is an important component of population change. The reasons and purposes of migration are changing in the course of time. Dange life in the Western Ghat region has been controlled mainly by the physical environment. Their mode of life has also been associated with the many problems. Moreover, Dange society in the past was isolated, self-reliant and autonomous body with very limited needs. But during the course of time with the changing physical, biological, socio-economic and political, environmental conditions, a number of problems have been emerged out, leading to the question of their survival which compelled them to migrate elsewhere. The investigator has tried to discuss and examine the nature and characteristics of Dange migration. The study is based on primary data, generated through intensive field surveys in the city. The relevant data has been collected for the three different periods taking into consideration the in-migration of Danges in the city i.e. before 1975, 1975-1995, 1995-2015.

It is found from the study nature of in-migration of Danges shows that the first migration of Danges to Kolhapur took place in the regime Chh. Shahu Maharaja of Kolhapur *Sansthan*. An assessment of the characteristics of migration shows that the migration of Danges is the part of the strategy for survival and therefore, is not selective with references to age, sex or education but it is family selective. The migration of Danges to Kolhapur city is also a permanent migration and not a seasonal.

Keywords: - Dange, Self-reliant, Emerged, Survival, In-migration, Regime.

I. Introduction: Migration is an important component of population change. Migration is known as the movement of people from one permanent residence to another permanent or temporary residence for a large period of time. The migration may be rural or urban, temporary or permanent it helps to develop the economy of a place either by the leaving or *influx* of its population. The reasons and purposes of migration are changing in the course of time. Migration studies are of special interest to geographers as migration is closely related with the spatial redistribution of the population (Mandal, 1981).

The migration is considered to be purely economic but the other factors like physical, social, political, psychological also have some bearing. Most studies occur that migrants leave their area of origin primarily because of the lack of employment opportunities and in its hopes of finding opportunities to elsewhere.

Dange life in the Western Ghat region has been controlled mainly by the physical environment. (Ajagekar, 20013) Their mode of life has also been associated with the many problems. Moreover, Dange society in the past was isolated, self-reliant and autonomous body with very limited needs. But during the course of time with the changing physical, biological, socio-economic and political, environmental conditions, a number of problems have been emerged out, leading to the question of their survival which compelled them to migrate elsewhere. The investigator has tried to discuss and examine the nature and characteristics of Dange migration.

II. Study area:

- The study area, undertaken for the present study, is Kolhapur city, a district head-quarter. (Figure-1)

•There are 33 locations (Figure-2 (A)) where the Danges have been concentrated in the city. The total population of in-migrant Danges in the city is approximately 8280, distributed among 1066 households.

III. Objectives: The main objective of the present work is to analyze the nature and characteristics of Dange tribal in-migrants in Kolhapur city.

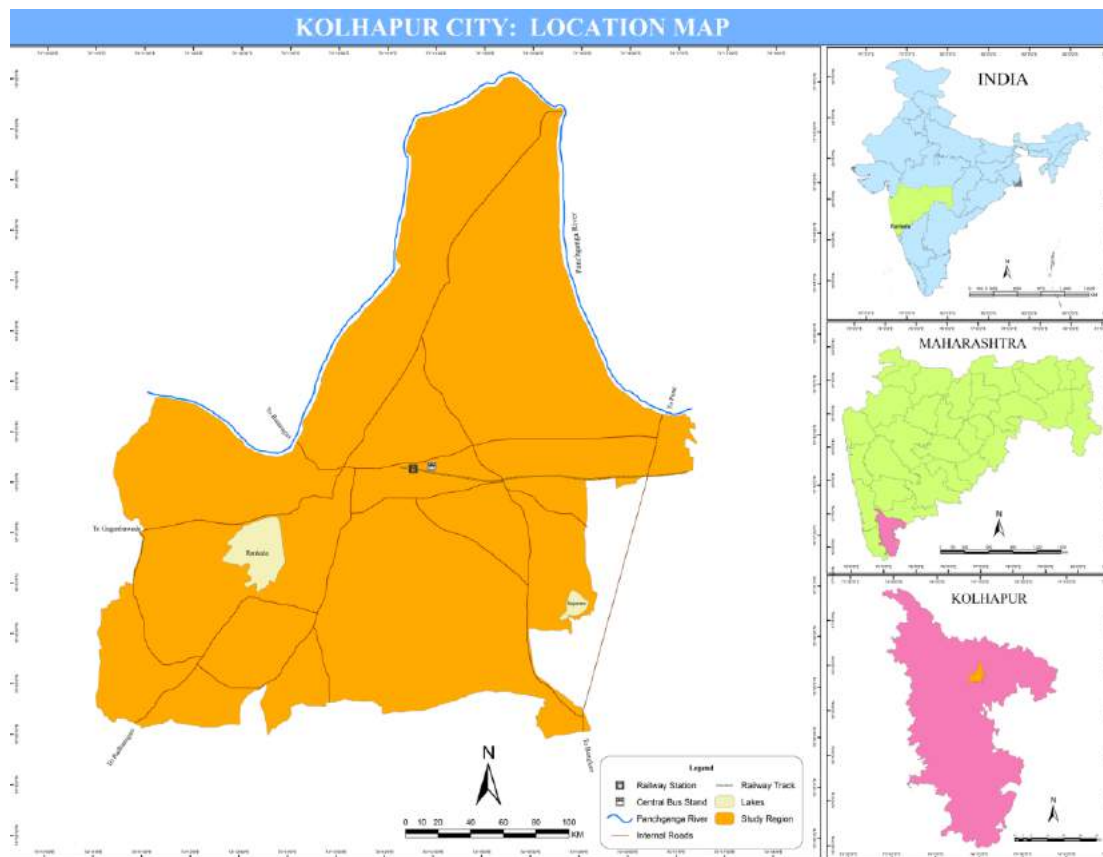
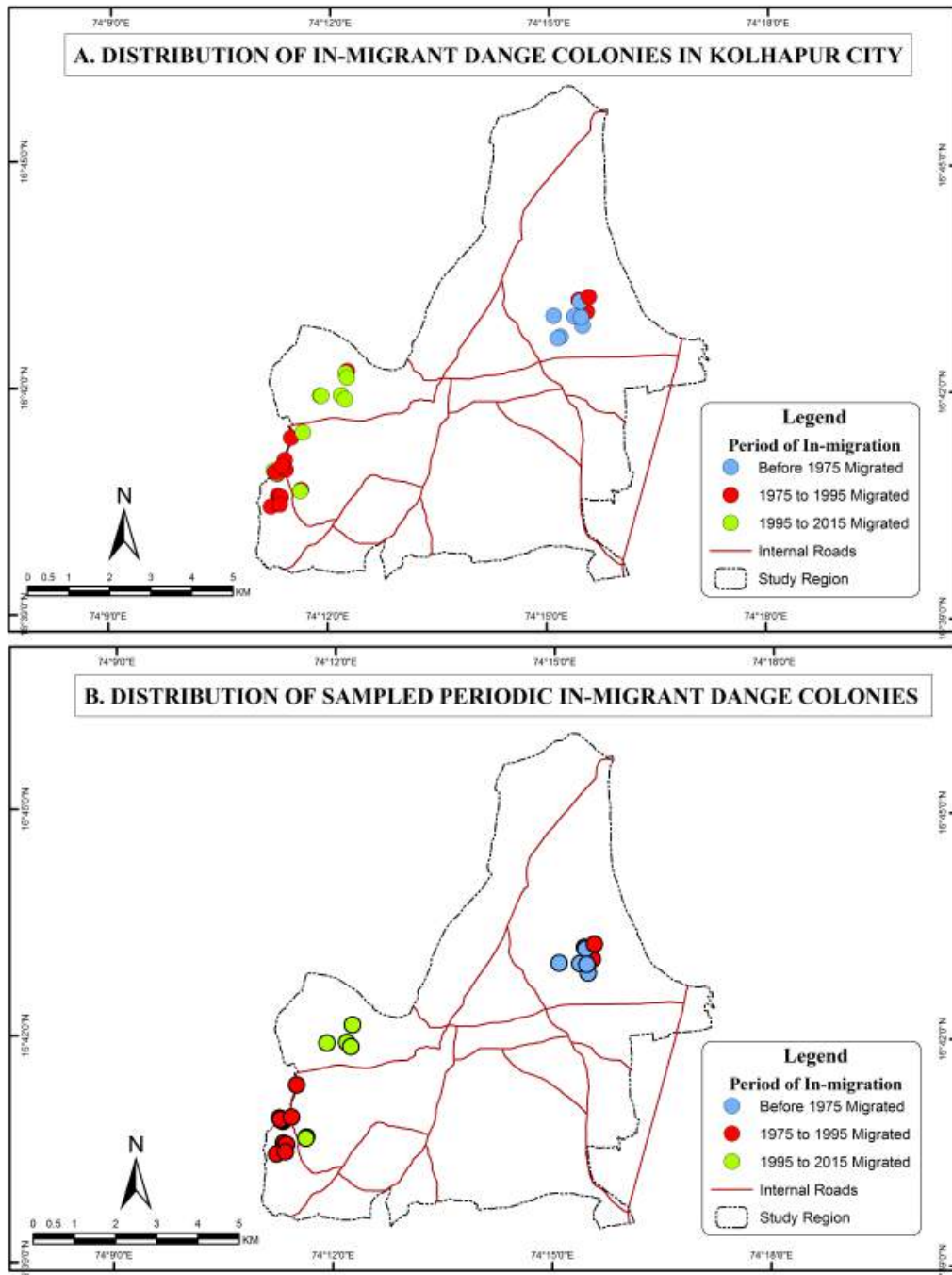

Figure 1

IV. Database and methodology: Since no secondary data, pertaining to Danges at the place of origin and destination are available, the present work is mainly based on primary data which is generated through intensive field surveys. Out of 33 Dange in-migrant locations (1066 families) in the city, 25

have been selected randomly for sampling. (Figure-2 (B)) The relevant data has been collected for the three different periods taking into consideration the in-migration of Danges in the city i.e. before 1975, 1975-1995, 1995-2015. Out of the total in-migrated families (1066), 320 families have been selected randomly for different periods of their migration.

V. Discussion:

A. Nature of dange migration: The migration of Danges from the adjacent area of Kolhapur city has been taking place for the last 60 years. The nature of Dange migration has been discussed by the investigator.

1) Period of Migration : It is observed during the field survey that the migration of Danges has taken place since 1910. While discussing with the old Danges it is realized that few families were in-migrated to Kolhapur to work in *Shahu Sansthan*. In course of time these families disintegrated into number of families. To accommodate those Dange families Shahu Maharaja devoted them a separate land at Kadamwadi. Then the Dange families started attracting to Kolhapur. The table 1 shows period-wise migration of sampled Dange families in the city.

Table 1: Period-wise In-Migration of Dange Households

Periods of In-migration	No. of Households	In Percentage
Before 1965	48	15.00
1965-1975	34	10.62
1975-1985	59	18.43
1985-1995	43	13.43
1995-2005	79	24.68
2005-2015	57	17.81
Total	320	100

Source: Fieldwork, 2015

It is found from table 1 that before 1965 to 2015 there has been a constant migration of Dange families to the city. Before 1965 out of the total

320 sampled in-migrated families 15 percent are recorded. In the 10 years of migration interval there after more than 10 percent of families have been in-migrated. Highest numbers of families (24.68 %) have been migrated in the period 1995-2005. In the recent period (2005-2015) the in-migration of Danges has been continued (17.81 %).

2) Motivation to Migration: People migrate from one place to another as they are motivated by some other persons. Such motivating persons may be relatives, friends, neighbours, etc. Sometimes, the decision of migration can be self-motivated. The investigator made an inquiry about such motivating factor with the sampled Dange households. Thus, the collected information is shown in the table 2.

Table 2: Motivation for Migration of Dange In-migrant Households

In Kolhapur City

Period of Migration	Motivating Factors and Number of Households				Total
	Relatives	Friends	Neighbours	Self/Own	
Before 1975	32 (39.02)*	09 (10.97)	10 (12.19)	31 (37.80)	82
1975-1995	27 (26.47)	11 (10.78)	18 (17.64)	46 (45.09)	102
1995-2015	45 (33.08)	18 (13.23)	15 (11.02)	58 (42.64)	136
Total	104 (32.50)	38 (11.87)	43 (13.43)	135 (42.18)	320

Source: Fieldwork, 2015

* Figures in bracket indicate percentage to total households

It is clearly found from table 2 that highest numbers of households (42.18 %) have migrated with self-motivation followed by relatives (32.50 %), neighbours (13.43 %) and friends (11.87 %). It is also observed that in all the three periods of migration the Dange in-migrated are self-motivated. Before 1975 highest numbers of in-migrated families (39.02 %) have been migrated as they are motivated by their relatives.

3) Contacts with the Native Families (Ancestral Locations): A person who migrates to another place cannot forget his old destination. He uses to visit his ancestral place for various purposes. The investigator made an inquiry as to why and when they visit to their ancestral place. It is found that the Danges have been visiting their original places for agricultural work, marriage ceremony, fairs and festivals, in the harvesting, etc.

It is found while enquiry that almost all Danges families visit to their ancestral place at least once in a year. At the time of fairs and festivals and marriage ceremony at their original places the in-migrated Danges visit to such places. Some elderly people in the household go for agricultural work and at the time of harvesting for the collection of grains.

B. Characteristics of dange in-migrants: The in-migrants have different characteristics. The characteristics of migrants tend to be intermediate between the characteristics of the population of the place of origin and the population of the place of destination. (Joshi, 1997) Permanent migration remains a selective process with regard to age, sex, marital status, education and the economic status etc. In-migrated Danges have the following characteristics:

1) Selectivity of Migration : In developing countries the migrants are from rural to urban. They are predominantly young adults (15-34 years) and relatively better educated than those who remained at the origin. The old people have a strong attachment to their property, family and home-land. The Dange migration to Kolhapur city is neither male selective, female selective nor age selective, it is family selective. The young couple in the family has migrated with their children and parents to Kolhapur.

2) Chain of Migration : It is natural human behaviour that the persons follow the path of the earlier migrants. The Danges, too, followed the same attitude of migration. In the beginning few families decided to migrate to Kolhapur city and then other families followed in the same way. Due to this chain of migration majority of the families have left the villages and migrated to the city. The Kawaltekwa like villages in the process of chain migration are totally deserted.

3) Satisfaction with the Life and Work: Migration from original location to a new location is not an easy act as the people are highly attached with their homeland. Still people have to migrate for various reasons. The migrated people may or may not be satisfied with the new environment. The investigator tried to understand the reaction of Dange family heads about their level of satisfaction. After migration in the city whether they are highly satisfied, satisfied or fairly satisfied. The information thus collected is given in the table 3.

Table 3: Level of Satisfaction of a Sampled Dange Family Heads, 2015

Period of Migration	Level of Satisfaction and Family Heads			Total
	Highly Satisfied	Satisfied	Fairly Satisfied	
Before 1975	15 (18.29)*	18 (21.95)	49 (59.75)	82
1975-1995	13 (12.74)	21 (20.58)	68 (66.66)	102
1995-2015	15 (11.02)	29 (21.32)	92 (67.64)	136
Total	43 (13.43)	68 (21.25)	209 (65.31)	320

Source: Fieldwork, 2015

* Figures in bracket indicate percentage to total households

Table 3 indicates that highest numbers of family heads (65.31 %) are fairly satisfied 21.25 percent are satisfied and 13.43 percent are highly satisfied. It is observed that the highly satisfied family heads possess well settled families than the other two categories. It is also found that the fairly satisfied family heads have been migrated recently who are yet to stable in the city.

VI. Conclusions: Dange, a pastoral (nomadic) tribe, is in-habited in geographically contagious area of Western Ghats. It is one of the 23 sub-groups of Dhangar community in Maharashtra. During the last 60 years Danges in their original habitat have been facing a scarcity of forest resources as their main source of livelihood which has posed serious problems of their survival. Therefore, the Danges have been migrating towards the cities and

the agriculturally reach areas in Maharashtra. In the same way they are migrating to Kolhapur city.

A study nature of in-migration of Danges shows that the first migration of Danges to Kolhapur took place in the regime Chh. Shahu Maharaja of Kolhapur *Sansthan*. Relatively, a sizeable migration started from 1960 and it accelerated from 2000. The inquiry about the motivating factor of migration states that the in-migrant Danges is mostly self-motivated and the relatives and neighbours also have been the important motivating factors. The in-migrant Danges have always been in touch with their ancestral place. They have been visiting their original places to participate in the marriage ceremony, fairs and festivals and agricultural operations, etc.

An assessment of the characteristics of migration shows that the migration of Danges is the part of the strategy for survival and therefore, is not selective with references to age, sex or education but it is family selective. When migration takes place with the family as a unit of migration, it tends to become permanent. The migration of Danges to Kolhapur city is also a permanent migration and not a seasonal. The highest numbers of families 65.31 percent are fairly satisfied, 21.25 percent satisfied and 13.43 percent are highly satisfied. The fairly satisfied families heads have been migrated recently who are yet to stable in the city.

References:

Ajagekar, B. A. (2002): ‘ Spatial Pattern of Habitat, Economy and Society of Dange Tribe in Wn. Ghats of Kolhapur District (MH)’ Ph. D Thesis, Shivaji University, Kolhapur.

Bansode R. P. (2007): ‘ Educational and Economic Status of Slum Dwellers in Kolhapur City: A Geographical Analysis’ , Ph. D. Thesis, Shivaji University, Kolhapur.

Joshi, Y. G. (1997): ‘ Tribal Migration’ , Rawat Publication, New Delhi, PP.85-86, Pg.89.

Malhotra K. C. and Gadgil M. (1981): ‘ The Ecological Basis of the Geographical Distribution of The Dhangars: A Pastoral Caste-Cluster of Maharashtra’ , South Asian Anthropologist, Vol.2, No.2, PP.49-59.

Mandal, R. B., (1981): ‘ Frontiers in Migration Analysis’ , Concept Pub. The Company, New Delhi, Pg.1, 272.

Sabat and Dash, (1976): ‘ Socio-economic and Demographic Profile of Kandh Village of Easter Ghats, Orissa’ , Man in India, 2, PP.127-140.

साहित्य आणि समाज

डॉ. प्रदीप यशवंत पाटील

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (स्वायत्त)

सार : साहित्यनिर्मितीमधील आणि साहित्यव्यवहारामधील समाज हा अत्यंत महत्त्वाचा आणि अचल असा घटक असतो. त्या त्या काळातील समाज जसा असतो, त्याप्रमाणे त्या काळातील साहित्य आणि साहित्यव्यवहार हा त्यानुरूप आकार धारण करत असतो. समाजाचा आणि सामाजिकतेचा विचार केल्याशिवाय साहित्यनिर्मितीचा आणि साहित्यव्यवहाराचा अर्थ कळतच नाही. साहित्यकृतीतून आविष्कृत झालेला अनुभव हा कुठल्या तरी समाजातीलच असतो. समाजाशिवाय अनुभव नावाचा घटक अशक्यच असतो. लेखकाची जडणघडण ही समाजातच झालेली असते. त्याची मूल्यदृष्टीही त्याच समाजात आणि त्या समाजाच्या परिप्रेक्षात विकसित झालेली असते.

सांस्कृतिक संज्ञा : नवनिर्मिती, साहित्यव्यवहार, अनुबंध, अंतःस्वर, सामाजिक संवेदना, सांस्कृतिक पोषण, भग्नता, रूक्षता, अनेक्य, परिशिलन.

प्रास्ताविक : समाज जीवनाचे, समाज मनाचे प्रतिबिंब साहित्यात उमटलेले असते. किंबहुना साहित्य हा त्यांचा आरसा असतो. अर्थात त्यातून समाजाचा चेहरा दिसणे स्वाभाविक आहे. साहित्य प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षपणे समाजावर काही संस्कार करित असते. कधी ते ऐकीव स्वरूपाचे, मौखिक स्वरूपाचे असेल. अगदी मसणसाच्या बालवयापासून हे घडत असते. मग हे साहित्य धार्मिक, सामाजिक, राजकिय, वैचारीक स्वरूपाचे असू शकते. म्हणजेच साहित्य आणि समाज हे एक अद्वैत असेच आहे. साहित्यामुळे समाज घडतो. पण हे साहित्य समाजाचेच देणे असते, हेही नाकारता येत नाही.

कोणत्याही समाजाचा अनुबंध हा शेवटी समाजाशी असतो. कारण साहित्याचा मुलाधार शेवटी मानवी जीवन आणि त्याचा समाज हाच असतो. समाजजीवनाला वगळून साहित्याची निर्मिती करणे म्हणजे हवेत मनोरे बांधण्यासारखे आहे. कोणतीही चांगली, दर्जेदार साहित्यकृती अशी नुसत्या कल्पनेवर निर्माण करता येत नाही. तर साहित्यकृतीचा गाभा किंवा केंद्र हा माणूस व त्याचे जगणे हाच असतो. साहित्य हे अनेक चौकटी मोडणारे प्रभावी हत्यार आहे. म्हणून साहित्यातून समाजाचा अंतःस्वर उमटला पाहिजे. समाजाचे वैचारीक, मानसिक, सांस्कृतिक पोषण करण्याचे कार्य साहित्यातून होत असते. समाजाचे सर्वांगीण पोषण करणे, सामाजिक संवेदना टिकविण्याचे कार्य साहित्य करित नसेल तर त्याचे मूल्य शून्यवत मानले पाहिजे. जीवनातील भग्नता, रूक्षता, भयावहता कमी करून आनंदाचा झरा निर्माण करणे हे जसे साहित्याचे प्रयोजन आहे, तसेच मानवतेच्या उध्दारासाठी सामाजिक चेतना निर्माण करणे हेही कार्य साहित्याने करणे आवश्यक असते.

साहित्य आणि समाज : परस्परसंबंध : साहित्य आणि संस्कृती यांचा अनेक्य संबंध असून साहित्य हा एक मानवी मन बुध्दीचा व पर्यायाने समाजाचा, संस्कृतीचा आविष्कार आहे, असे दु. का. संत म्हणतात. साहित्याचे मूल्य समाजातील एक सर्जनशील कृती आणि एक स्वतंत्र कलानिर्मिती असे दुहेरी असते. एक सर्जनशील कृती म्हणून साहित्याचा विचार करताना केवळ वाङ्मयीन संदर्भात विचार करून चालत नाही, तर ती कलाकृती ज्या समाजात घडली त्याचा विचारही अपरिहार्य ठरतो.

साहित्य हे समाजजीवनाचे अंग असून समाजजीवनाच्या विविध अंगांचे दर्शन साहित्यातून होत असते. साहित्य हे समाजातून निर्माण होते. ते जीवनावर भाष्य करते. जीवनाला समृद्धी आणते. म्हणून समाजजीवनाच्या अभ्यासासाठी साहित्य आणि साहित्याच्या अभ्यासाच्या संदर्भात समाजजीवन महत्त्वाचे ठरते.

साहित्य आणि समाज यांच्यातील परस्परसंबंधाचे स्पष्टीकरण करताना तेन म्हणतो की, कोणतीही साहित्यकृती घेतली तरी ती केवळ कल्पनांचा खेळ किंवा उद्दिपीत मेंदूतून निघालेली एक क्षणिक लहर असत नाही. ती लिहिणारा साहित्यिक ज्या समाजात वावरतो, त्या समाजाचा, त्याच्या देशाचा, त्या देशाच्या इतिहास, भुगोल संस्कृतीचा, तो लेखक ज्या काळात जगला, त्या काळातील गुणधर्मांचा एकसमयावच्छेदकरून त्याच्या कृतीवर परिणाम होत असतो. आणि या सर्व घटकांचे परिशिलन केल्यानंतरच त्या कलाकृतीचे सम्यक् दर्शन होवू शकते. म्हणजेच साहित्यकृतीच्या मागे जो लेखक आहे, त्याचा शोध त्या कलाकृतीवरून घेता येतो. साहित्यकृती ही एक दृश्य वस्तू आहे. तिच्या मागील अदृश्य लेखकमनाचा मागोवा त्या कृतीवरून आपण घेवू शकतो. साहित्यकृतीच्या मांडणीवरून, व्यवस्थापनावरून, त्या त्या समाजाच्या मनाचा आपल्याला बोध होत असतो.

साहित्य आणि समाज यांच्यातील परस्पर संबंधाचा अभ्यास करताना भालचंद्र नेमाडे यांनी प्रामुख्याने पुढील बाबींचा उल्लेख केला आहे.

१. साहित्याचे समाजातले स्थान व व्याप्ती.
२. साहित्याचे समाजातले कार्य.
३. साहित्याचा समाजावर होणारा परीणाम.
४. साहित्याच्या संदर्भात उद्भवणारे नैतिकतेचे प्रश्न, लेखकाची जबाबदारी, आविष्कार स्वातंत्र्य नियमित करण्याची समाजाची यंत्रणा.
५. वाचकांची अभिरूची.
६. साहित्य हे सामाजिकतेचा दस्ताऐवज म्हणून कसे अभ्यासावे, याचा शास्त्रीय पध्दती, सर्वेक्षण, समूहमानस साहित्यकृतीद्वारे मांडण्याच्या पध्दती व तंत्र.

म्हणजेच समाजाचा साहित्याकडे पाहण्याचा दृष्टीकोण, लेखकाला दिलेल्या स्वातंत्र्याच्या मर्यादा, त्याला दिलेला प्रतिसाद, मानमान्यता, लेखकाची परात्मता, आश्रय—व्यवस्था, बौद्धिक मालमत्तेच्या संकल्पना आणि कायदे ह्या विषयांचे संदर्भ साहित्य आणि समाज यांच्यातील परस्पर संबंध उलगडण्यासाठी आवश्यक असतात.

साहित्य हा समाजसापेक्ष व्यक्तिमत्त्वाचा आविष्कार असतो. साहित्यात लेखकाच्या आत्मनिष्ठेस, जीवनदृष्टीस व भावनात्मक प्रतिक्रियांना महत्व असल्याने प्रत्येक साहित्यकृती अनन्यसाधारण बनत असते. लेखकाची आत्मनिष्ठा जितकी निरामय, उत्कट व अविचल तितके त्याचे साहित्य जिवंत व परिणामकारक होते. साहित्याची निर्मिती व्यक्ती करित असते पण त्याचे वाचन, विश्लेषण, मूल्यमापन समाज करित असतो.

साहित्य आणि समाज यांच्यातील परस्पर संबंधाचा अनुबंध स्पष्ट करताना डॉ. विलास पाटील म्हणतात, साहित्याच्या निर्मितीमागील व्यक्तिमन सामाजिक घटकाशी अभिमुख असते. परंतू

साहित्यातील सामाजिकता व्यक्तिमनाची असते व ती अपरिहार्य असते. साहित्याचे परिणामक्षेत्र समाज असतो. या अर्थाने निर्माण झालेले साहित्य हे एकाचवेळी ते व्यक्तिनिष्ठ व समाजनिष्ठ असते.

यावरून साहित्य आणि समाज यांच्यातील परस्पर संबंधाचे स्वरूप लक्षात येते. लेखक हा समाजाचा घटक असतो. परिणामी त्याचे साहित्यही सामाजिक पर्यावरणाचे क्रिया, प्रतिक्रियात्मक फलित असते. साहित्य हे वैयक्तिक असून ते सामाजिक बनते, असे मला वाटते.

साहित्य आणि सामाजिक परिस्थिती : साहित्य हे सामाजिक परिस्थितीचे अपत्य मानले जाते. साहित्यनिर्मितीची पाळेमुळे समाजात रूजलेली असतात. तसेच साहित्यिकाची जडणघडण होण्यास तत्कालिन सामाजिक परिस्थिती, विचारप्रणाली, त्या विशिष्ट भाषेतील वाङ्मयीन व शैलीविषयक परंपरा इत्यादी घटक कारणीभूत असतात. साहित्य आणि सामाजिक परिस्थिती यांच्यातील संबंधाचे विवेचन करताना अंजली सोमण म्हणतात, साहित्यकृती ही प्रतिभेची निर्मिती असते आणि स्वताःची वैशिष्ट्ये पूर्णतः ती जपत असते हे खरे आहे. पण त्याचवेळी ज्या काळात व ज्या परिस्थितीत ती निर्माण होते, त्या परिस्थितीचा प्रभाव व मर्यादा पूर्णपणे ओलांडू शकत नाही, हे मान्यच करावे लागते. प्रतिभावंत साहित्यिक कुठे आणि केव्हा निर्माण होतात हे सांगता येत नसले व प्रतिभेच्या व्यापारात काही गूढता असली तरी एकदा कलाकृती निर्माण झाली की, तिच्यावर त्या काळाचा व परिस्थितीचा स्पष्ट, अस्पष्ट असा ठसा उमटलेलाच असतो.

कोणत्याही काळातील कलाकृती घेतल्यास तिच्यामध्ये निर्मात्याची प्रकृती, त्या काळात त्या निर्मितीक्षेत्रात पूर्वसूरींचे सिध्द झालेले कर्तृत्व, निर्मितीपरंपरा, तत्कालिन शैलीविशेष, निर्मात्याच्या मनात विशिष्ट निर्मितीच्या अनुषंगाने चाललेली व्यक्तिगत व कालसापेक्ष आंदोलने, उद्भवलेले कल्पनातरंग, नवनिर्मितीविषयीच्या त्याच्या उत्साहाची प्रत, इत्यादीचा अंतर्भाव झालेला दिसतो. साहित्य हे आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक स्थित्यंतरापासून दूर राहू शकत नाही. या क्षेत्रातील बदलाचा परिणाम साहित्याचा आशय, अभिव्यक्ती व आकृतीबंधावर गैत असतो. विशिष्ट सामाजिक परिस्थितीत काहीवेळा नवे आकृतीबंध रूढ होत असतात.

मराठी साहित्याच्या इतिहासाचे विहंगावलोकन केल्यास संत काळातील धार्मिक आंदोलन, एकनाथकालीन भाषिक संघर्ष, रामदासकालीन राजकीय चळवळ, १९ व्या शतकातील सामाजिक सुधारणावादाचे आंदोलन, २० व्या शतकातील राजकीय आंदोलन, महात्मा गांधींनी प्रेरित केलेली ग्रामोद्धाराची चळवळ, साम्यवादाच्या प्रभावाने निर्माण झालेली कामगार चळवळ, संयुक्त महाराष्ट्राचे आंदोलन, १९६० नंतर उदयास आलेल्या दलित, ग्रामीण, आदिवासी, सांस्कृतिक चळवळी या आंदोलनांचा मराठी साहित्याची भाषा, साहित्याचा आशय आणि अभिव्यक्तिवर परिणाम झालेला दिसतो. एकूणच साहित्याच्या निर्मितीमध्ये त्या त्या काळाचा आणि तेथील सामाजिक परिस्थितीचा संदर्भ येत असल्याचे दिसते.

साहित्य आणि सामाजिक परिस्थिती यावर भाष्य करताना सयाजीराव गायकवाडानी साहित्यावर समकालिन परिस्थितीचा प्रभाव असतो, हे उदाहरणाने दर्शविले आहे. तर वि. दा. सावरकरांनी साहित्य हे जीवनाचे एक उपांग असून समाज जीवनाचे चित्रण साहित्यातून यायला हवे, असे म्हटले आहे.

अशाप्रकारे साहित्यावर समकालिन सामाजिक परिस्थितीचा ठसा उमटत असतो. समकालिन परिस्थितीच्या संसर्गाने, संपर्काने साहित्याचे विषय, आशय, शब्दसमूह, अभिव्यक्ती यावर परिणाम होत असतो. समकालीन सामाजिक परिस्थितीतून लेखकाच्या जाणिवा विकसित होत असतात. साहित्याचा व सामाजिक परिस्थितीचा संबंध हा दृढ असतो. या संबंधाचे अस्तित्व स्वीकारावेच लागते.

समारोप : साहित्य ही एक सामाजिक संस्था आहे. ती समाजाने निर्माण केलेल्या भाषेला आपले माध्यम म्हणून वापरत असते. साहित्यात आलेली प्रतिमा, प्रतिके, छंद ही वाङ्मयीन तंत्रे सामाजिकच असतात. ते समाजातच निर्माण होणारे संकेत आणि मानदंडच आहेत. साहित्य हे समाजाचे पर्यायाने समाजजीवनाचे प्रतिनिधित्वच करत असते. तसेच साहित्य हे एक सामाजिक कार्य आहे. साहित्य ही समाजाची एक अभिव्यक्ती असते. साहित्य कोणत्याही एका काळाचे, सामाजिक परिस्थितीचे अचूक दर्शन घडवित असते. सामाजिक वास्तवाचा कोणतातरी पैलू उलगडून दाखविण्याचे काम साहित्य करित असते.

साहित्य आणि समाज यांच्यातील अनुबंध उलगडण्यासाठी विशिष्ट काळातच विशिष्ट साहित्यप्रकार का निर्माण झाला? लेखकाच्या भावविश्वाची व्याप्ती मर्यादित राहण्याची कारणे कोणती? सामाजिकता लेखकाचे मनोविश्व नियंत्रित करते का? नियंत्रणाचे स्वरूप काय होते? लेखकाची भाषा आणि समाज यांचा काय आणि कोणता संबंध आहे? एखादा साहित्यप्रकारच एखादया लेखकाला का जवळचा वाटतो? यासारखे प्रश्न उपस्थित होणे गरजेचे आहे. या प्रश्नांच्या माध्यमातून साहित्याकडे आणि साहित्य व्यवहाराकडे पाहिले असता साहित्य आणि समाज यांच्यातील अनुबंध स्पष्ट होईल. असे असले तरी गेल्या हजार वर्षांच्या साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास करणाऱ्यांची संख्या फारशी असलेली दिसत नाही.

संदर्भ ग्रंथ

१. दु. का. संत — 'साहित्य आणि संस्कृती', रत्नागिरी, १९५०.
२. भालचंद्र नेमाडे — 'साहित्याचे समाजशास्त्र', प्रतिमा प्रकाशन, २००७.
३. डॉ. विलास पाटील — 'वाङ्मयधारा', झुंझार प्रकाशन, २००५.
४. हरिश्चंद्र थोरात — 'साहित्याचे सामाजिक संदर्भ', शब्दालय प्रकाशन, २००४.
५. नागनाथ कोत्तापले — 'साहित्य आणि समाज', प्रतिमा प्रकाशन, २००७.

अनुवाद : स्वरूप, संकल्पना आणि महत्त्व

डॉ. प्रियांका शंकर कुंभार

शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे महाविद्यालय, मिरज.

सार : भारत देश बहुभाषिक म्हणून ओळखला जातो. येथे भिन्न वंशीय भाषा एकाच छताखाली वावरताना दिसतात. अनेक भाषा ज्ञान व कालदृष्ट्या संपन्न आहेत. भारतीय माणूस हा सामान्यतः द्वैभाषिक असलेला पहावयास मिळतो. भिन्न भाषा आणि भाषिक यांच्या संपर्कासाठी अनुवादांची सामाजिक आणि सांस्कृतिक आवश्यकता आहे. त्यामुळेच अनुवाद ही आज काळाची गरज बनली आहे. जगाच्या पाठीवर अनेक भाषा बोलल्या जात असल्याने मानवाने जीवनव्यवहारात त्रिभाषा सूत्रीचा स्वीकार केला आहे. आज सर्वसामान्यपणे मातृभाषा, संपर्कभाषा आणि ज्ञानभाषा परिचित असणे अपरिहार्य बनले आहे. व्यक्तिगत जीवनातील अनुभव आणि अभिव्यक्तीच्या अर्थग्रहणापासून आंतरराष्ट्रीय जागतिक व्यवहारापर्यंत अनुवादाचे क्षेत्र व्यापक आहे असे दिसून येते.

संज्ञा : अनुवाद, संपर्कभाषा, ज्ञानभाषा, भाषिक समूह, भाषांतर, उत्पत्ती, छाया.

प्रास्ताविक : भारतीय अनुवादाचा विचार करता प्रथम आपली विविधांगी संस्कृतीची परंपरा समजावून घेणे गरजेचे आहे. अनुवाद करताना समाज, संस्कृती आणि बोली या प्रमुख घटकांचा परिचय होत असतो. कोणत्याही देशाची संस्कृती ही साहित्यातून प्रतिबिंबित होत असते. साहित्य हा समाजाचा आरसा असल्याने समाजाचे आणि संस्कृतीचे प्रतिबिंब त्यामध्ये दिसून येते. साहित्याच्या केंद्रस्थानी संस्कृती असते. कुठल्याही संस्कृतीच्या गाभ्यापर्यंत पोहचवणारा साहित्य हा एक मार्ग आहे हे स्पष्ट होते.

एखादी साहित्यकृती जेव्हा एका विशिष्ट भाषेत निर्माण होते, तेव्हा तिच्यात प्रत्यक्षपणे वेगवेगळे विचारव्यूह कार्यरत होत असतात. भाषेचे सांस्कृतिक पर्यावरण, विशिष्ट भाषिक समूहाचा इतिहास, तत्त्वविचार, समाजशास्त्र इ. सर्व घटकांचे प्रतिबिंब साहित्यकृतीत उमटत असते. विविध भाषेतील ज्ञानभांडार समजून घेण्यासाठी त्याचा मातृभाषेत किंवा राजभाषेत अनुवाद होणे गरजेचे आहे. आज भारतामध्ये प्रत्येक भाषेतील उत्तमोत्तम ग्रंथांचे अनुवाद करण्यासाठीचे उपक्रम केंद्र शासनाने राबवले आहेत. त्यामुळे हिंदी, बंगाली, गुजराती, तमीळ, कन्नड, तेलगू, मराठी इ. भाषेतील साहित्याचा परिचय झाला. त्याबरोबर पाश्चात्य साहित्याही भारतीय लोकांपर्यंत पोचले आहे. हे राष्ट्राच्या सांस्कृतिक एकात्मतेच्या दृष्टीने अत्यंत मोलाचे ठरले आहे.

भिन्न भाषा आणि भिन्न भाषिक यांच्या संपर्कासाठी अनुवादाची सामाजिक आणि सांस्कृतिक आवश्यकता स्पष्ट झाली आहे. साहित्यातून व्यक्त झालेल्या भावना, विचार, अनुभव यांच्या आदान-प्रदानासाठी अनुवाद हे मध्यवर्ती सूत्र बनले आहे. पूर्वीपासूनच भाषाभिन्नतेने सामाजिक,

सांस्कृतिक वर्ग निर्माण झालेले आहेत, ते या अनुवादाच्या माध्यमातून मिटवता येणे सहज शक्य बनले आहे. अनुवादाधारे एक संस्कृती ही दुसऱ्या संस्कृतीला विकसित करत असते. भाषाही समृद्ध करत असते. याकारणाने जगभरातील साहित्य हे स्वभाषेत अनुवाद करण्याची मोठी परंपरा निर्माण झाली आहे.

अनुवाद : अर्थ आणि व्याख्या : *TRANSLATION* शब्दाला मराठीमध्ये भाषांतर आणि हिंदीमध्ये अनुवाद या संज्ञा रूढ आहेत. *TRANSLATION* या शब्दाची उत्पत्ती लॅटिन भाषेत सापडते. Trans या शब्दाचा अर्थ; पूर्ण (*Across or Beyond* — पलीकडे, दुसऱ्या ठिकाणी किंवा स्थितीत) आणि *Lation* या शब्दाचा अर्थ; घेऊन जाण्याची क्रिया. म्हणजेच एका भाषेतील मजकूर दुसऱ्या भाषेत घेऊन जाण्याची क्रिया असा अर्थ होतो.

भाषांतर हा शब्द आणि त्यातून सूचित होणारी प्रक्रिया संस्कृत भाषेमध्ये आढळून येत नाही. संस्कृत भाषेमध्ये भाषांतर या संकल्पनेला छाया ही संज्ञा वापरली जाते.

हिंदीतील अनुवाद या संज्ञेची उत्पत्ती संस्कृत भाषेमध्ये आढळते. अनुवाद ही संज्ञा मूळ धातू 'वद' (याचा अर्थ 'बोलणे किंवा सांगणे') त्याला जोडलेला 'अनु' हा उपसर्ग (याचा अर्थ 'मागील') त्यातून 'अनुवाद' ही संज्ञा तयार झाली. म्हणजेच 'आधी कोणी सांगितल्यानंतर सांगणे' असा रूढ अर्थ प्राप्त झाला. वैदिक वाङ्मयामध्ये एखाद्या भाषेतील मजकुराला विधी वाक्य म्हणतात आणि वाक्याचे विवरण करणाऱ्या मजकुराला अनुवाद म्हणतात.

व्याख्या : लक्ष्मणशास्त्री जोशी यांनी संपादित केलेल्या विश्वकोशामध्ये पुढील व्याख्या आलेली आहे:

भाषेचा वापर म्हणजे भाषांतर. भाषा व्यवहार हा तीन प्रकारचा: बोलणारा व लिहिणारा अर्थ संप्रेषण करतो... परंतु साधारणतः अनुवाद म्हणजे दुसऱ्या भाषेत अनुवाद असे आपण समजतो, अन्य भाषिक अनुवादालाच भाषांतर असे म्हणतात. (लक्ष्मणशास्त्री जोशी: १९८५: ४८०)

भालचंद्र नेमाडे यांनी अनुवादाची व्याख्या पुढील प्रकारे केली आहे:

भाषांतर ही संहितेची एका भाषिक — सांस्कृतिक आवरणातून दुसऱ्या भाषिक आवरणात स्थानांतर करणारी द्वैभाषिक प्रक्रिया आहे. भाषांतर म्हणजे एका भाषेतील, वाक्यातील अर्थ दुसऱ्या भाषेतील वाक्यामध्ये जसाच्या तसा आणणे. (भालचंद्र नेमाडे : १९८३: २७)

सी. के रेबीन यांनी नमुद केलेली व्याख्या पुढीलप्रमाणे:

A Translation is process by which a spoken or written utterance takes place in one language which is intended and presumed to convey the same meaning as a previously existing utterance in another language. (म.वि.फटक; रजनी ठकार: १९८७: ९)

माया पंडित यांनी नमूद केलेली व्याख्या पुढीलप्रकारे पाहता येईल:

भाषांतर करताना एका भाषिक कृतीतील अर्थसंभार दुसऱ्या भाषिक कृतीत जसाच्या तसा यायला हवा ही अपेक्षाच व्यर्थ आहे. एका भाषिक कृतीतील अर्थाला शक्य तितका सममूल्य (*equivalent*) ठरेल असा अर्थसंभार दुसऱ्या भाषिक कृतीत ग्रथित करणे म्हणजे भाषांतर होय. (कल्याण काळे, अंजली सोमण: १९९७: १४७)

सारांश वरील सर्व व्याख्यांचा विचार करता असे म्हणता येईल की, एका भाषेतील सामग्री शक्य तेवढ्या समान रूपात दुसऱ्या भाषेत नेणे ही अनुवादाची प्राथमिक स्वरूपाची व्याख्या म्हणावी लागेल. मूळ भाषेतील साहित्य लक्ष्यभाषेत जसेच्या तसे अभिव्यक्त होणे. अनुवाद म्हणजे इंग्रज शब्दांची अदला-बदल किंवा शब्दाला प्रतिशब्द देणे नव्हे तर सांस्कृतिक, सामाजिक आणि तद्नुषांगिक इतरही घटकांचाही विचार होणे अपरिहार्य असते.

अनुवाद : स्वरूप व संकल्पना : अनुवादाच्या व्याख्यांच्या आधारे अनुवादाचे स्वरूप आणि संकल्पनेची थोडक्यात कल्पना येते. अनुवादाचा अर्थ म्हणजे, एका भाषेतील कलाकृती दुसऱ्या भाषेत नेणे एवढाच नाही तर, मूळ कलाकृती सामाजिक, राजकीय, ऐतिहासिक वातावरणातील निर्मिती असते. त्याच जाणिवेने ती अनुवादित करावी लागत असते. अनुवाद संकल्पनेचा विकास रोमन काळापासून झालेला आहे. भाषांतर करणे ही रोमन लोकांनी शोधलेली एक कला आहे असे एरिक याकोबसनला वाटते तर सिसेरो होरॅस यांनी अनुवाद संकल्पनेचा विचार केलेला आहे.

कार्ल विल्यम हंबोल्ट या अभ्यासकाने 'भाषांतर मुळात अशक्य असते' असा सिद्धांत एकोणिसाव्या शतकात मांडला. अनुवाद करताना बऱ्याचदा वाक्यरचनेत फेर बदल करावे लागतात. सममूल्यांकांचा आधार घेत अनुवादकाला आपले कार्य यशस्वीपणे सिद्ध करावे लागत असते. ही वस्तुस्थिती आहे. भाषेत भावजाणिवांचे रचनातंत्र वेगळे असते, शिवाय ती स्वायत्ताही असते. प्रत्येक भाषेत भावजाणिवांचे अनेक रूपबंध असतात आणि त्यांची आपापली वैशिष्ट्येही असतात. विशिष्ट रचना आणि प्रणालीमुळे भाषेची एक विश्वधारणा निर्माण होत असते. या सर्वांचा समावेश अनुवाद संकल्पनेमध्ये होत असतो. जॉर्ज स्टेनर या अभ्यासकाने 'आफ्टर बायबल' या ग्रंथामध्ये अनुवाद संकल्पनेचे विश्लेषण केले आहे.

मराठी साहित्याच्या संदर्भात चंद्रशेखर जहागिरदार यांनी अनुवादमीमांसा ही तौलनिक साहित्याभ्यासात अंतर्भूत असणारी प्रमुख संकल्पनात्मक घटना आहे असे मानले आहे. तर तौलनिक साहित्याचे हिंदी अभ्यासक नरेश गुहा यांनी तौलनिक साहित्यात भाषांतराचा समावेश करता येईल असे म्हटले आहे. यामुळे तौलनिक साहित्याची एक शाखा म्हणून अनुवादाचा विचार केला जात होता. १९५८ साली पाश्चात्य देशात झालेल्या आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात तौलनिक साहित्याभ्यासामध्ये जागतिक साहित्याचा आस्वाद घेण्याच्या संदर्भात भाषांतर ही संकल्पना पुढे आली आहे असे अभ्यासकांनी नमूद केले आहे. एका भाषेतल्या साहित्याचा अन्य भाषिकांनी आस्वाद घ्यायचा असला तर तो भाषांतराशिवाय शक्य नाही. (वसंत आबाजी डहाके: २०११: २१२) अशा स्वरूपात अनुवाद संकल्पना पुढे आली असली तरी, भाषांतर मीमांसा ही स्वतःच एक ज्ञानशाखा असून ती तौलनिक साहित्याभ्यासाची एका शाखा नव्हे किंवा भाषाविज्ञानाचेही विशिष्ट असे अभ्यासक्षेत्र नव्हे. तिचे स्वतःचे असे व्यापक आणि व्यामिश्र असे अभ्यासक्षेत्र आहे. (वसंत आबाजी डहाके: २०११: २६५) असेही

स्पष्ट झाले. तौलनिक साहित्याभ्यास क्षेत्राबरोबरच अनुवादाचा संबंध हा वाङ्मयेतिहास, शैलीविज्ञान, भाषाविज्ञान, चिन्हमीमांसा आणि सौंदर्यशास्त्र या ज्ञानशाखांशी आहे. तौलनिक साहित्याच्या अभ्यासात समाज, संस्कृती आणि भाषा यांचा विचार साहित्याच्या संदर्भात केला जातो. अनुवादामध्ये स्रोतभाषेतील साहित्यकृतीचा लक्ष्य भाषेतील साहित्यकृतीवरील प्रभाव महत्त्वाचा ठरत असतो. तौलनिक साहित्याभ्यासात भाषांतरित कृतीचा समावेश असतो. परंतु त्यामध्ये साहित्यकृतीच्या भाषांतर प्रक्रियेचा विचार केलेला नसतो. या कारणाने भाषांतरमीमांसेला स्वतंत्र स्थान प्राप्त झाले आहे.

भाषेच्या अनेक अंगांचा विचार करणारे भाषाविज्ञान अनुवादाच्या क्षेत्रामध्ये महत्त्वाचे ठरणे स्वाभाविक आहे. साहित्यकृतीचा भाषावैज्ञानिक दृष्ट्या अभ्यास करताना अनुवादकाला प्रामुख्याने भाषेचे संज्ञापन कार्य ध्यानात घेऊन भाषिक संरचनेला हात घालावा लागतो. अनुवाद वाक्यांश आहे की नाही, शब्दशः आहे की नाही याशीवाय तो आशयानुसारी व लक्ष्यभाषेत अकृत्रिम ठरेल अशा पद्धतीत पाहिले जाते. भाषाविज्ञानात अर्थाला महत्त्व असल्याने अनुवाद करताना व्यंग्यार्थ सूचन करणारे घटक, स्वन योजना, नादानुवतित्व, वृत्तियोजना, वाक्यरचना इ. घटकांचा विचार केला जातो.

या विवेचनावरून अनुवादमीमांसेचे क्षेत्र व्यापक आणि व्यामिश्र स्वरूपाचे आहे याची कल्पना येते. अनुवाद करत असताना मूळ भाषेतील सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय, आचार— विचार, भावना, अर्थ, या सर्वांमध्ये सहजता असली पाहिजे. या घटकांचा विचार अनुवादाच्या स्वरूपामध्ये केला जातो.

अनुवादकाच्या भूमिका : अनुवादाच्या प्रक्रियेमध्ये अनुवादकाची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची असते. अनुवादक हा एकाच वेळी वेगवेगळ्या पातळ्यांवर कार्यरत असतो. तो एकाच वेळी वाचक आणि लेखक अशा दोन भूमिका निभावत असतो. तो मूळ साहित्यकृतीचा वाचक असतो, तर अनुवादित कलाकृतीचा लेखक असतो. मूळ साहित्यकृती काळ व अवकाश यांच्या कोणत्या अक्षावरती आहे, हे अनुवादकाला जाणून घेणे गरजेचे असते.

१. अनुवादकाचे गुण

साहित्यकृतीचा अनुवाद करताना अनुवादकाजवळ काही गुण असणे गरजेचे आहे. लेखक होणे ही बाब सोपी आहे, पण उत्तम अनुवादक होणे हे अत्यंत कठीण आहे. साहित्यकृतीचे परिपूर्ण आकलन होणे ही बाब अत्यंत महत्त्वाची असते. अनेक ज्ञानकोश, विश्वकोश, शब्दकोश, संस्कृतीकोश, विज्ञानकोश या सामग्रीचा वापर करावा लागत असतो. सदा कन्हाडे यांनी अनुवादकाचे गुण स्पष्ट केला आहे, *प्रथम भाषांतरकाराला अथवा अनुवादकाला स्रोत भाषेतील सामग्रीचा अर्थ पूर्णतः ग्रहण करता आला पाहिजे. भारतीय साहित्यशास्त्रानुसार वाच्यार्थ, लक्ष्यार्थ आणि व्यंग्यार्थ हे ग्रहण करता आले पाहिजेत. तसेच पाश्चात्य साहित्यशास्त्रानुसार भाषिक अर्थ (Linguistic Meaning) कोशगत अर्थ (Referential Meaning) आणि भावात्मक अर्थ (Emotive) ग्रहण करता आले पाहिजेत.* (सदा कन्हाडे: १९९८: ५०) या विवेचनातून अनुवादकाजवळ आवश्यक असणाऱ्या गुणांची दखल घेतली आहे.

अनुवादकर्त्यांचे गुण खींद्र किंबहुणे यांनी मांडलेले आहेत. ते लिहितात, बहुश्रुतपणा मूळ आणि लक्ष्यभाषेवरचे प्रभुत्व सामाजिक— सांस्कृतिक— ऐतिहासिक संदर्भाची चोख जाणीव साहित्यप्रकारामुळे निर्माण होणाऱ्या मर्यादांची स्पष्ट कल्पना आणि ज्यांच्यासाठी भाषांतर सादर करावयाचे त्या वाचकांच्या अभिरूचीची जाण इत्यादी गुण भाषांतरकर्त्यांजवळ असणे आवश्यक असते. (वसंत बापट: १९८१: ११८) मूळ मजकुराशी प्रामाणिक राहून आणि मूळ लेखकाला जे अभिप्रेत आहे ते लक्ष्य भाषेत स्वाभाविक पद्धतीने आणणे ही अनुवाद कर्त्यांची महत्त्वपूर्ण भूमिका आहे.

अनुवादासाठी आवश्यक असणारी शैली स्वभावविशेष पदविण्यास, वाक्यविन्यास, वाङ्मयीन परंपरा यामध्ये असणारे साम्य—वेगळेपण यांचे ज्ञान अनुवादकाजवळ असायला पाहिजे. लक्षणा आणि व्यंजना या शब्दशक्ती, व्याकरण या बाबी महत्त्वाच्या ठरतात. लक्ष्यभाषेचा जाणकार असला तरी अनुवादकाला शब्दचिन्हांमधला पारस्परिक संबंध हा व्याकरणाच्या अधारे स्पष्ट करावा लागत असतो. व्याकरणाने भाषेचा घाट बदलतो याचा परिणाम वाक्यरचनेवर होताना दिसतो. व्याकरणाची सूक्ष्म जाणीव अनुवादकाला असावी लागते. बहुश्रुतपणा, स्रोतभाषा (मूळ भाषा) आणि लक्ष्यभाषेवर प्रभुत्व, साहित्यप्रकारांमुळे निर्माण होणाऱ्या मर्यादांची कल्पना, वाचकांच्या अभिरूचीची जाण हे महत्त्वपूर्ण गुण अनुवादकर्त्यांजवळ असले पाहिजेत. मूळ मजकुराशी प्रामाणिक राहून आणि मूळ लेखकाला जे अभिप्रेत ते लक्ष्यभाषेत आणणे. ही अनुवादकर्त्यांची महत्त्वपूर्ण भूमिका आसते.

२. अनुवादकाची सृजनक्षमता

अनुवाद करत असताना अनुवादकाच्या ज्ञानाचे क्षेत्र विस्तृत असावे लागते आणि त्याबरोबर त्याची संवेदनशीलता अत्यंत सूक्ष्म असावी लागते. या संदर्भात प्रमोद तेलगिरी यांनी मांडलेले मत अत्यंत रास्त आहे. ते म्हणतात, साहित्य हे एक असे क्षेत्र आहे की, तिथे एक विचार एका भाषेतून दुसऱ्या भाषेत अनुवादाच्या माध्यमातून पोहचवताना आपल्या विशिष्ट प्रकारच्या संवेदन क्षमतेची, संवेदनशीलतेची गरज असते. ही अत्यंत कौशल्यपूर्ण गोष्ट आहे. म्हणूनच अनुवादाच्या क्षेत्रात काम करताना त्या भाषेच्याच नव्हे तर संस्कृतीच्या बाबतीतही उत्तम जाण असावी लागते. (उषा जोशी: २००७: ३४) अनुवादकाची सृजनक्षमता ही अनुवाद केलेल्या कलाकृतीवर ठरत असते. अनुवादकाच्या सृजनक्षमतेनुसार 'रसिक अनुवादक', 'लेखक अनुवादक' आणि 'व्यावसायिक अनुवादक' असे एकंदरित तीन विभाग करता येतात. रसिक अनुवादक एका श्रेष्ठ कलाकृतीतून आपल्याला मिळणारा आनंद मूळ भाषा न सामजणाच्यांना मिळावा असे वाटते. रसिक अनुवादाचे उत्तम उदाहरण म्हणून आनंदीबाई शिके यांनी पन्नालाल पटेल यांच्या 'मळेला जीव' या गुजराती कादंबरीचा मराठी अनुवाद केला तो याच जिज्ञासेपोटी असे म्हणता येईल. लेखक अनुवादाच्या बाबतीत असे घडत नाही. प्रत्येक कलाकृती ही मूळ भाषेत श्रेष्ठ दर्जाची असतेच असे नाही; पण ती लेखकाच्या मनाला भावलेली असते. ही एक प्रकारची नवनिर्मितीच असते. लेखक अनुवादक हा मुळातच लेखक असतो किंवा त्याचा बाज हा लेखकाचा असतो. त्यामुळे अनुवाद हा श्रेष्ठतेच्या पातळीवर उतरत असतो. मराठी साहित्यामध्ये अशा प्रकारचे विपुल प्रमाणात लेखन झालेले आढळते. व्यवसायिक अनुवादक हा एखाद्या साहित्यकृतीचा अनुवाद करताना तो अर्थ प्राप्तीच्या उद्देशाने करत असतो. बऱ्याचदा असे अनुवादक वाचकांच्या स्मरणात देखील राहत नाहीत. असे काहीसे चित्र या प्रकारच्या अनुवादकांच्या बाबतीत दिसून येते. असे असले तरी आज अशा अनुवादकांची मागणी वाढत आहे.

यावरुन असे स्पष्ट होते की, कलाकृतीचा अनुवाद करताना अनुवादकाला भाषेचीच नव्हे तर संस्कृतीचीही जाण असणे गरजेचे असते. म्हणजेच अनुवादक हा प्रथम श्रेणीच आस्वादक असायला हवा, काव्यमर्मज्ञ असावा, कवी मनोवृत्तीचा हवा, दोन्ही भाषांचा आणि त्या भाषेतील काव्यरूप आविष्काराचा उच्चतम प्रतिभा जाणणारा असायला हवा. म्हणूनच अनुवादकाजवळच्या गुणाबरोबरच त्याच्या सृजनक्षमतेचीही कस लागत असते. मूळ लेखकाला लक्ष्य भाषेतील वाचकापर्यंत पोहचविण्याचे महत्त्वाचे कार्य अनुवादक आपले कौशल्य पणाला लावून करत असतो. मूळ लेखकाला लक्ष्यभाषेतील वाचकापर्यंत पोहचविणारा अनुवादक हा महत्त्वाचा दुवा असतो. त्यासाठी अनुवादकाच्या भूमिका प्रामाणिक असायला हव्यात, तरच तो उत्कृष्ट अनुवादक ठरत असतो.

अनुवादाचे महत्त्व : मानवनिर्मित धर्म, साहित्य, राजकारण, समाजकारण, विज्ञान, संस्कृती, आचार—विचार अशा वेगवेगळ्या क्षेत्रांच्या ज्ञानाचा केंद्रबिंदू हा मानवच आहे. मानवाने देश, काल, भाषा यांच्या सीमा ओलांडून निर्माण केलेल्या क्षेत्रातील विचार इतरांपर्यंत पोहचविणे हे अत्यंत महत्त्वाचे कार्य अनुवादामुळेच घडलेले आहे. आजच्या या औद्योगिकीकरणाच्या जगात अनुवादाशिवाय पर्याय नाही. मानवी जीवनाच्या सर्व क्षेत्रांचा विकास करायचा असेल तर अनुवाद अतिशय महत्त्वाचा ठरतो. ज्या लोकांना भाषा समजते त्याच लोकांना ज्ञानाचे विचार समजू शकतात. इतर भाषिकांना आपल्या भाषेतील ज्ञानाचे अमूल्य विचारांचे, संस्कृतीचे, सार्वत्रीकीकरण करावयाचे असेल, तर अनुवाद हा एका अत्युत्तम मार्ग आहे. सदा कन्हाडेच्या मते, *व्यवहारात भाषेचे जेवढे महत्त्व तेवढेच भाषांतराचे महत्त्व आहे. भाषांतरकाराला किमान दोन भाषा अवगत असाव्या लागतात. प्राप्त परिस्थितीत त्याला तीन भाषा अवगत असणे अधिक सोयीचे.* (सदा कन्हाडे: १९९८: १७) म्हणूनच अनुवादाला आज अनन्यसाधारण असे महत्त्व प्राप्त झाले आहे. साहित्य निर्मिती करणे हे जितके कष्टाचे व महत्त्वाचे काम आहे, तितकेच या मूळ साहित्यकृतींचा अनुवाद करणे महत्त्वाचे आहे. साहित्य क्षेत्राबरोबरच प्रशासन, व्यापार या क्षेत्राबरोबरच वेगवेगळ्या पद्धतीचे वैज्ञानिक संशोधन विकसित भाषांतराद्वारे समाजापर्यंत पोहचू शकते. माहिती आणि संपर्क यांची आधुनिक जगातील गरज लक्षात घेता भाषांतरला आज महत्त्व प्राप्त झाले आहे. एकोणिसाव्या शतकामध्ये अनुवादला महत्त्व प्राप्त होऊ लागले आहे. जागतिकीकरणामुळे अनुवादाची गरज भासू लागली आहे. सर्व प्रसारमाध्यमांमध्ये विविध प्रकारच्या संहिता अनुवादित कराव्या लागतात. बातम्या, लेख, माहिती यांच्या पासून ते जाहिरातीपर्यंतचा विचार अनुवादामध्ये केला जातो. शिवाय अलीकडच्या काळात जागतिक पातळीवर गाजलेली पुस्तके मराठीमध्ये लवकर अनुवादित होत आहेत. त्यामध्ये कथा, कादंबरी, नाटके यातील पॉप्युलर साहित्याबरोबरच अभिजात व सामाजिक, राजकीय, वैज्ञानिक यामधील माहितीपर व वैचारिक भाषेतीलही अनुवाद विपुल प्रमाणात होत आहेत. अजकाल चित्रपटांच्या संहिता देखील डबिंग किंवा सबटायटलिंग होत आहेत. सामाजिक, राजकीय, तसेच विविध आस्थापनांच्या कामात देखील अनुवादाची गरज भासते आहे. अनुवादाला महत्त्व प्राप्त करून देण्यामागे संस्कृतीचे आदान—प्रदान या घटकांची भूमिका आहे.

कुसुमावती देशपांडे यांनी वा.गो.आपटे यांच्या विधानाचा उल्लेख केलेला आहे. आपटे म्हणतात, *साहित्यक्षेत्रात भाषांतरकारांचाही उपयोग असतो यात शंका नाही. त्यांच्या परिश्रमामुळे परकीय भाषेतले ज्ञान स्वभाषेत आणता येते. चांगल्या भाषांतराच्या योगाने लोकांत वाचानाभिरुची वाढविता येते; आणि परक्या भाषेतल्या नव्या विचारांना व कल्पनांना व्यक्त करण्याचे सामर्थ्य स्वभाषेच्या ठायी*

उत्पन्न करता येते. भाषाभिवृद्धीच्या दृष्टीने हा काही थोडा—थोडका फायदा नाही. (कुसुमावती देशपांडे: १९७५: ३२७) अनुवादित कृतीमध्ये मूळ लेखकाचा जीवनविषयक दृष्टिकोन, तत्त्वज्ञान, मनुष्यस्वभाव या विषयीचे निरीक्षण हे सर्व अनुवादामध्ये उतरलेले असते. यासर्व गोष्टींचा विचार करता अनुवादाचे महत्त्व लक्षणीय आहे. मराठी साहित्यातील वाङ्मयप्रकारांनी अनुवादाला आपलेसे करून घेतले आहे. आज होणाऱ्या अनुवादांची संख्या विचारात घेतली तर मराठी साहित्यात असलेले अनुवादाचे महत्त्व लक्षात येते.

सारांश, सुरवातीपासूनच भाषिक, सांस्कृतिक आणि जीवनव्यवहार यांचे आदानप्रदान करण्याची मानसिकता उदयास आली आहे. या गरजेतूनच विविध भूखंडिय जीवनव्यवहार, संस्कृती, भाषा कला, तत्त्वज्ञान या सर्वांची देवाणघेवाण होऊ लागली. याचा परिणाम साहित्यव्यवहारावर होणं स्वाभाविक होतं. ग्रीक आणि जागतिक पातळीवरच्या संदर्भाशी आपले साहित्य आशयभूत करण्याच्या प्रक्रियेतून साहित्यविचार, समीक्षा, सौंदर्यशास्त्र, भाषाविज्ञान, समाजभाषाविज्ञान, तौलनिक साहित्याभ्यासपद्धती असे कलाव्यवहार विकसित होत गेले. या अभ्यासकक्षांना धरूनच अनुवाद ही अभ्यासशाखा उदयास आली आहे. अनुवादामध्ये स्वतःचे अस्तित्व दिसणार नाही. या पद्धतीने अनुवादाचे कार्य अनुवादकाला पार पाडावे लागत असते. साहित्यकृतीचा अनुवाद हा पुनर्सृजन असतो ह्याचे भान असणे गरजेचे असते. मूळ लेखकाची शैली, त्यांची संवेदनशीलता, संदेश, संस्कृती, त्यांची प्रगल्भता याचा विचार अनुवादकाला करावा लागत असतो. याला व्याकरणिक दृष्ट्याही महत्त्व प्राप्त झाले आहे. आज आधुनिकीरणाच्या युगात अनुवादमीमांसा या अभ्यास शाखेला आज महत्त्व प्राप्त झाले आहे हे वरील सर्व विवेचनावरून दिसून येते.

संदर्भ:

१. जोशी, लक्ष्मणशास्त्री (संपा): १९८५ : मराठी विश्वकोश खंड १२, महाराष्ट्र राज्य मराठी शब्दकोश निर्मिती मंडळ मुंबई.
२. नवभारत: एप्रिल: १९८३
३. फाटक,म.वि.; ठकार,रजनी (संपा): १९८७ : भाषांतर शास्त्र की कला, वरदा बुक्स पुणे.
४. काळे कल्याण, सोमण अंजली (संपा): १९९७: भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन पुणे.
५. डहाके, वसंत अबाजी: २०११: मराठी समीक्षेची सद्यःस्थिती, पॉप्युलर प्रकाशन मुंबई.
६. कऱ्हाडे, सदा :१९८९: भाषांतर, लोकवाङ्मय गृह मुंबई.
७. बापट, वसंत: १९८१: तौलनिक साहित्याभ्यास—मूलतत्त्वे आणि दिशा, मौज प्रकाशन मुंबई.
८. पंचधारा: एप्रिल—सप्टें :२००७
९. देशपांडे, कुसुमावती: दु.आ. १९७५: मराठी कादंबरीचे पहिले शतक १८५०—१९५०, मुंबई मराठी साहित्य संघ मुंबई.

रवींद्रनाथ टागोर यांचे शिक्षणविषयक विचार

डॉ. प्रवीण लोंढे

समन्वयक (भाषा), दूर शिक्षण केंद्र
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

सार : रवींद्रनाथ टागोरांनी शैक्षणिक क्षेत्रात दिलेले आपले शैक्षणिक विचार आणि थेट कृतीने दिलेले अधिष्ठान अत्यंत मोलाचे आहेत. शैक्षणिक विचारधारा विद्यार्थ्यांच्यामध्ये रूजविण्यासाठी त्यांनी स्वतः शांतिनिकेतन नावाची शैक्षणिक संस्था निर्माण केली. या संस्थेतर्गत विद्यार्थ्यांना आवडणारी शिक्षणव्यवस्था टागोरांनी तयार केली. आपल्या शिक्षणविषयक विचारामध्ये त्यांनी *शिक्षणातील फेरबदल, शिक्षणाचा मेळ, विद्येचे विलिनीकरण, विश्वविद्यालयाचे स्वरूप* अशा काही विषयांच्या आधारावर शिक्षणव्यवस्थेवर भाष्य केले आहे.

संज्ञा : विलिनीकरण, अनुवादक, यर्थाथता, राष्ट्रनैतिक, बाजारीकरण.

रवींद्रनाथ टागोर यांचे शिक्षणविषयक विचार : रवींद्रनाथ टागोर हे बंगाली साहित्यातील एक महत्त्वाचे कवी, कादंबरीकार, कथाकार, नाटककार, शिक्षणतज्ज्ञ, विचारवंत तसेच इतिहासकार म्हणून परिचित आहेत. १९१३ साली त्यांच्या *गीतांजली* या कवितासंग्रहाला नोबेल पारितोषिक मिळाले. त्यांना मिळालेल्या या पारितोषिकामुळे ते केवळ भारतातच नव्हेत तर आशिया खंडातील पहिले नोबेल पारितोषिक विजेते म्हणून ओळखले जाऊ लागले. या पारितोषिकामुळे त्यांच्या साहित्याकडे अनुवादकांचे लक्ष वेधले गेले. गीतांजलीसोबत त्यांचे इतर बंगाली साहित्य वेगवेगळ्या भाषेत अनुवादित झाले. इतर भाषेबरोबर ते मराठीतही अनुवादित झाले आहे.

शिक्षणातील फेरबदलाबाबत विचार करताना रवींद्रनाथ टागोर हे आधुनिक शिक्षणव्यवस्थेबद्दल चर्चा करतात. पारंपरिक शिक्षणव्यवस्था टागोरांना मान्य नाही. चाकोरीबद्ध शिक्षणापेक्षा मुक्तपणे शिक्षण घेणारी व्यवस्था त्यांना मान्य आहे. केवळ आवश्यक गोष्टींचे ज्ञान करून देणे म्हणजे शिक्षण नसून बौद्धिक अन्यायासोबत मनोरंजनाच्या इतर गोष्टींचे ज्ञान करून देणे महत्त्वाचे आहे. परंतु आपली परंपरा शिक्षणव्यवस्था या गोष्टींना केंद्रीभूत न मानता केवळ आवश्यक अशा पाठांतरीत गोष्टीवर भर टाकते. यामुळे विद्यार्थ्यांना बालवयात ज्या गोष्टींची आवड असते त्यांचा विचार न करता त्यांच्यावर जबरदस्तीने ही शिक्षणप्रणाली लादली जाते. यामुळे परिणाम असे होतात की जेव्हा विद्यार्थी शिक्षण घेतो तेव्हा तो संकुचित वृत्तीनेच त्याकडे पाहत राहतो. आपल्याला जेवढे हवे तेवढेच घेत असतो. त्यातून व्यासंग व परिपूर्ण शिक्षणावर मर्यादा पडतात. टागोरांच्या मते, *उत्तम शिक्षणव्यवस्थेत केवळ स्मरणशक्तीवरच सारा भार न देता त्याबरोबरच विचारशक्ती आणि कल्पनाशक्तीलाही स्वतंत्र परिचालना देणे महत्त्वाचे आहे.* (रवींद्रनाथ टागोर:निबंधमाला भाग १ :१९६१: ३०५) विचार आणि कल्पना या मानवी व्यवहारात आवश्यक अशा गोष्टी आहेत. त्या उत्तम अभ्यासण्यासाठी लहानपणापासून विचारशक्ती व कल्पनाशक्ती वाढीस लागणे गरजेचे असते. या गोष्टी वेळेत वाढीस नाही लागल्या तर त्याचे दुष्परिणाम होत जातात. त्यामुळे अशा गोष्टी वाढीस लागणारी शिक्षणव्यवस्था असणे गरजेचे आहे.

शिक्षण म्हणजे केवळ परिक्षेत उत्तीर्ण होऊन पुढच्या वर्गात जाणे एवढे नाही तर प्रत्येक गोष्टीचा आनंद घेऊन त्याचा वर्तमानाबरोबरच भविष्याचाही विचार करणे होय. ज्याप्रकारचे जीवन जगायचे आहे त्याप्रकारचीच शिक्षणव्यवस्था असावी असे टागोरांना वाटते. केवळ पाश्चात्यांचे अनुकरण करून शिक्षण घेऊन, केवळ कारकुनी न करता सर्व क्षेत्रात, व्यवहारी जीवनात उपयोगी पडेल असे शिक्षण घेणे गरजेचे आहे. *जीवनाचा एक तृतीयांश भाग ह्या शिक्षणाच्या पायी आम्ही खर्च केला आणि ते शिक्षण जर आमच्या जीवनाशी फटकून वागणारे ठरले, शिक्षणाची प्राप्ती करून घेण्यास आम्हाला अवसरही शिल्लक राहिला नाही. तर मग आमच्या जीवनात यथार्थता यावा तरी कशाच्या बळावर?* (रवींद्रनाथ टागोर:निबंधमाला भाग १ :१९६१:३०९) यासाठी असे शिक्षण असावे की जेणेकरून त्याच्या जीवनव्यवहारात पुरेपुर उपयोग करता यावा असे सांगून शिक्षणप्रणाली नेमकी कशी असावी याबद्दलचे विवेचन टागोरांनी केले आहे.

शिक्षणाचा मेळ घालताना टागोर एकूण शिक्षणप्रणालीबद्दलचे विवेचन करतात. पृथ्वीतलावर असणाऱ्या जीवसृष्टीमध्ये केवळ शिक्षणाच्या आणि विज्ञानाच्या बळावर मानवाने केलेली प्रगती किती महत्त्वाची असते याबद्दल टागोर आपली मते व्यक्त करतात. शिक्षणाच्या बळावर मानवाने स्वतंत्र राहण्यास सुरुवात केली. आपल्या बुद्धीच्या सामर्थ्यावर नवनवीन वैज्ञानिक शोध लावले. विश्व—व्यापारात घडणाऱ्या घटितांचा अभ्यास केला. अनेकविध प्रश्नांचा ऊहापोह करून सजीवसृष्टीवर नियंत्रण ठेवू लागला. हे सर्व शिक्षणामुळे साध्य झाले. परंतु असे असले तरी या शिक्षणाचा प्रभाव वाढत गेला. यामुळे मानवी जीवनमान उंचावले असले तरी त्याचे विपरीत परिणामदेखील घडू लागले. प्रत्येक राष्ट्रात आपल्या वैज्ञानिक शक्तीच्या बळावर स्व—संरक्षण व राष्ट्रसंरक्षणाची जबाबदारी घेतली. परंतु त्याचे दुष्परिणाम इतर राष्ट्रांना भोगावे लागले. जर्मनीसारख्या देशाने शिक्षणव्यवस्थेला आपल्या राष्ट्रनैतिक भेदबुद्धीने गुलाम बनवून ठेवल्याने दुसऱ्या राष्ट्रांनी जर्मनीची हवी तशी निंदा केल्याचे टागोर सांगतात. त्यामुळे अशा प्रकारची प्रगती करण्याबरोबर त्याचा काही प्रमाणात मेळ घालणे, त्याची सांगड घालणे हे ही तितकेच महत्त्वाचे आहे. आज मानवाने स्वतःची केलेली प्रगती उद्या त्याच्याच प्रकृतीच्या आड येऊ नये यासाठी त्याने योग्य ती काळजी घेणे गरजेचे आहे. राष्ट्रीय स्वार्थापासून सुटका करून घेण्याचे शिक्षणच आजच्या काळाचे मुख्य शिक्षण आहे. भारताच्या बाबतीत ही शिक्षणप्रणाली कमी आहे. टागोर म्हणतात, *'दुर्दैवी भारतवर्षात आजच्या काळात जेवढी म्हणून सरकारने केलेली शिक्षणव्यवस्था आहे तिच्यातल्या ९० टक्के भाग म्हणजे परक्याकडून मागितलेल्या विद्येच्या शिक्षेची व्यवस्था आहे.'* (रवींद्रनाथ टागोर:निबंधमाला भाग १:१९६१:३३७) अशी अनुकरणात्मक शिक्षणव्यवस्था उभी करण्यापेक्षा स्वतःच्या सामर्थ्यावर शिक्षणप्रणाली उभी करून इतर राष्ट्रांबरोबर मेळ साधने गरजेचे आहे. नवयुगाचे उद्बोधन करून शिक्षणाचा मंत्र जोपासने महत्त्वाचे आहे.

विद्येच्या विकीरणाबाबत चर्चा करताना टागोरांनी शिक्षणव्यवस्थेवर आणि शिक्षणाच्या प्रसारावर भाष्य केले आहे. भारतवर्षाच्या सुरुवातीच्या काळात असणारी शिक्षणव्यवस्था टागोर याठिकाणी विशद करतात. त्याला ध्रुव, प्रल्हादाच्या कथेचा, सीतेचा वनवासाचा, कर्णाच्या कुंडल दानाचा आणि हरिश्चंद्राच्या सर्वस्वत्यागाचा यासारख्या गोष्टींचा संदर्भ देत पुढील काळात उत्तरोत्तर शिक्षणाचा प्रसार कसा होत गेला ते सोदाहरण सांगतात. तेव्हापासूनची ही शिक्षण परंपरा बदलत आधुनिक काळात तिने कशा प्रकारचे रूप धारण केले आणि त्यातून तिचा प्रसार कसा होत गेला हेही सांगतात. हे सांगत

असताना ते प्राचीन काळातील शिक्षणव्यवस्थेला अधिक महत्त्व देतात. त्या तुलनेत ब्रिटीश आमदानीत असणारी शिक्षणप्रणाली त्यांना समाधानकारक वाटत नाही. हे शिक्षण म्हणजे त्यांना सरकारकडून लादले जाणारे जबरदस्तीचे शिक्षण वाटते. इंग्रजी भाषेत अवगुंठित झालेली असली विद्या त्यांच्या मनाची सोबत न करणारी वाटते. सभ्यतेची ही अत्याधुनिक परिणती ही चिंतनशील, सचल, प्रबल नसून ती केवळ पाश्चात्य अनुकरणप्रिय असल्याचे सांगतात. या विद्येत इग्वक्त रसाबरोबर कल्पनेला व विचारालाही प्राधान्य आहे. आणि तो विश्वविद्यालयांच्या माध्यमातून कशा प्रकारे प्रकाशित करता येते. याबद्दलचे भाष्य टागोर करत राहतात.

शिक्षणाचा विचार करताना ज्या मंदिरात शिक्षणाची सुरुवात केली जाते अशी मंदिरांचे, विश्वविद्यालयाचे रूप शोधण्याचा प्रयत्न टागोर करतात. विश्वविद्यालयाचे स्वरूप स्पष्ट करताना रवींद्रनाथ टागोर हे जगभरातील एकूण विद्यापीठावर लक्ष टाकतात. प्राचीन काळापासून उदयास आलेल्या विश्वविद्यालयामध्ये नालंदा, विक्रमशीला यासारख्या विद्यापीठांचे असणारे स्वरूप आणि उत्तरोत्तर त्यात होत जाणारे बदल टागोर अधोरेखित करतात. बौद्धकाळातील शिक्षणाचा संदर्भ देतात. ते केवळ एवढ्यावरच थांबत नाहीत तर याबरोबरच रोमन, युरोप, चीन, जपान मधील विद्यापीठांबद्दलही चर्चा करतात. तिथल्या शिक्षणप्रणालीची सोदाहरण मांडणी करतात. यासोबत ते भाषेचाही विचार करतात. एकाच भाषेतून शिक्षण घेण्यापेक्षा त्याचा देशातील स्वतंत्रपणे आणि वेगवेगळ्या भाषेतून शिक्षण घेतले तर त्याचा प्रसार सर्वत्र आणि अधिक प्रमाणात होऊ शकते. यामुळे भाषेतील अडचणी निर्माण होत नाहीत. अशा प्रकारच्या भाषांमुळे विद्येची बंधने लुटून ती मुक्तपणे संचार करू शकतात असे टागोर नमूद करतात. सध्याच्या काळात इतर विद्यापीठांबरोबर ते भारतवर्षातील विद्यापीठांचीही तुलना करतात.

ज्ञानसाधनेच्या या विराटभूमीवर केवळ पाठांतराच्या जोरावर पुढे न जाता त्यांचे नेमके आकलन करून प्रगती करणे टागोरांना उचित वाटते. आणि नेमके हेच आजची आपली विद्यापीठे विसरत आहेत. समाज कोणत्या दिशेने चालला आहे हे जाणून घ्यायचे असेल तर प्रवाहाबरोबर आधुनिक अर्थतत्त्व व आधुनिक इतिहासाकडे विशेष लक्ष देणे गरजेचे आहे. वैचारिक द्वंद्याच्या आणि कर्मसंधानाच्या काळात असे शिक्षण मिळाले तर विद्यापीठ नक्कीच प्रगतीपथावर जातील असे भाष्य टागोर करतात. हे सांगत असताना ते इंग्रजी भाषेलाही महत्त्व देतात. पण शिक्षणाचे आसन मातृभाषेमध्ये स्थापन करण्याची सूचनाही देतात. विश्वविद्यालयांची अनुकरणे न करता स्वदेशी रूपे धारण करावीत असे ते सांगतात.

थोडक्यात शिक्षणव्यवस्थेबद्दलची आपली मते टागोर वरीलप्रमाणे व्यक्त करतात. टागोरांच्या दृष्टीकोणातून अलीकडची शिक्षणाचा विचार केला तर त्यांना ही शिक्षणव्यवस्था बाजारीकरण झाल्याचे दिसते. ही अनुकरणात्मक शिक्षणव्यवस्था टागोरांना मान्य नाही. स्वदेशी व स्वभाषिक शिक्षणव्यवस्थेचा ते स्वीकार करतात. परीक्षा हे ध्येय पुढे न ठेवता स्व—तंत्रानुसार मुलांना शिक्षण द्यावयाचे ठरविले. त्यांची ही शिक्षणव्यवस्था आजही तिचे वेगळे अस्तित्व सिद्ध करून दाखविते. एकूणच त्यांच्या लेखनातून भारतीय पारंपरिक संस्कृतीचे कौतुक होत असल्याचे दिसते.

एकूणच, टागोरांच्या दृष्टीकोणातून अलीकडची शिक्षणाचा विचार केला तर त्यांना ही शिक्षणव्यवस्था बाजारीकरण झाल्याचे दिसते. ही अनुकरणात्मक शिक्षणव्यवस्था टागोरांना मान्य नाही. स्वदेशी व स्वभाषिक शिक्षणव्यवस्थेचा ते स्वीकार करतात.

गावशिवारातील जीवनमूल्यांचा आविष्कार – गावमाया

आप्पासो बुडके
संशोधक, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

सार : "गावमाया" हा लेखक भैरवनाथ डवरी यांचा पहिलाच ललितलेखसंग्रह. संवेदनशील मनाचा निःस्वार्थीपणे मैत्रभाव जपणारा माणूस आणि निष्ठावंत पत्रकार म्हणून त्यांनी आयुष्यभर सेवा केली. रोजच्या रोजीरोटीसाठी भटकंती करत फिरणाऱ्या नाथपंथी डवरी कुटुंबातील हा पहिला उच्चविद्याविभूषित माणूस. याचा अभिमानही त्यांच्याठायी दिसून येतो. शिक्षण म्हणजे केवळ अक्षर ओळख नाही तर जीवनमूल्ये स्वतःतःत मुरवण्याचं ते एक माध्यम आहे आणि ही जीवनमूल्ये अंगी मुरवली तर माणसाच्या माणूसपणातून पाझरतात, यावर त्यांचा ठाम विश्वास. पाझरण्यासाठी आधी मुरावं लागतं, हा सृष्टीचा नियम. लेखक भैरवनाथ डवरी यांनी स्वतःतःत मुरवलेली जीवनमूल्येच "गावमाया"मधून पाझरली आहेत.

संज्ञा : गावमाया, ललितलेख, जीवनमूल्ये, निरीक्षणशक्ती

प्रस्तावना : पांढरीवर वसलेला गाव काळी पोसते. आई-पांढर म्हणजेच गावठाण आणि काळीआई म्हणजे रान, शिवार. या गावठाणाला आणि गावशिवाराला निर्मळ मनानं शब्दात पकडण्याचा प्रयत्न लेखक डवरी यांनी केला आहे. गाव, तिथला निसर्ग, माणसं, नातीगोती, झाडं-झुडपं, डोंगर-कपारी, दगड-माती, देव-देवळं, नद्या-नाले, वाटा-पाणंदी, पशू-पक्षी, किडा-मुंगी, ऋतूचक्र या सर्वांला त्यांच्या स्वतंत्र अस्तित्वाबरोबरच परस्पर आंतरसंबंधासह अक्षरबद्ध केले आहे. गावाकडं आजवर अनेक लोक आकृष्ट झाले. पण यात काहीतरी हेतू होता. कुणी गावाकडं जातीपातीच्या नजरेतून पाहिलं तर कुणी कच्चा माल, मजूर पुरविणारं केंद्र समजून भांडवलशाही दृष्टिकोनातून पाहिलं. प्रत्येकाच्या डोळ्याचा चष्मा हा स्वहीताचा आणि स्वहेतूपूर्तीचाच. पण गावाबाहेर पालं मांडून राहणाऱ्या या फिरस्ती डवरी समाजातील लेखक गावाकडं कोणताही पूर्वग्रहदुषितपणा न ठेवता स्वच्छ मनानं बघतो हेच या लेखनाचं यश आहे.

अतिशय सूक्ष्म निरीक्षणशक्ती हे डवरी यांच्या लेखनाचं वैशिष्ट्य आहे. एखादा घटना-प्रसंग उभा करताना जी वातावरणनिर्मिती ते करतात त्यामधून वाचक त्या घटना-प्रसंगाशी तादात्म्य पावतो. चूल पेटविण्याच्या प्रसंगाचं वर्णन असो किंवा भात शिजवण्याचा प्रसंग असो. त्यांच्या सूक्ष्म निरीक्षणशक्तीचा प्रत्यय यातून येतो. मानवी जीवनातील छोटे छोटे प्रसंग टिपून त्यामधून लोकमानसाचं दर्शन घडविण्यात ते यशस्वी होतात. लोकमनात रुतलेल्या परंपरांकडे ते केवळ विज्ञानवादी नजरेतून न पाहता लोकभावना सांभाळत विज्ञानवाद कसा रुजवता येईल याकडं लक्ष वेधतात. तर काही वेळा रुढी, प्रथा, परंपरेच्या धाकातच लोकांच्यात सहानुभाव जिवंत ठेवू शकतो याची जाणीव करून देतात. रक्षा विसर्जन करताना किंवा सर्वपित्री अमावस्येला कावळ्याने नैवद्य शिवण्यास विलंब लावणे आणि त्या प्रसंगी मागे राहिलेल्या जबाबदार आणि कर्त्या माणसानं आपल्या कुटुंबातील लोकांची जबाबदारी स्वीकारतो असं सर्वासमोर सांगून नमस्कार केल्यानंतर कावळ्याने नैवद्य शिवणे हा प्रकार विज्ञानाच्या नजरेतून अंधश्रद्धाळू असला तरी लोकभावनेचा विचार करता एखाद्या घरातील कर्ता परुष गेल्यानंतर मागे राहिलेल्या निराधार माणसास आधार देण्याचं काम या लोकभावनेतून व्यक्त होतं. म्हणून विज्ञानवाद स्वीकारताना तो लोकभावना सांभाळून स्वीकारला तर लोकाभिमुख होईल हा विचार "कागावळ", "आर्त विनवणी" यासारख्या लेखांमधून व्यक्त होतो.

लोकजीवनातील छोट्या छोट्या प्रसंगांवर आधारलेल्या या लेखातून अखंड मानवी जीवनातील वैश्विक भाव प्रकटतात. प्रेम, माया, विरह, ऋणानुबंध, मैत्रभाव, स्वप्नपूर्तीसाठीची जीवघेणी धडपड या मानवी जीवनातील भावोत्कट गोष्टींबरोबरच संकटाच्या वेळी एकत्र येणारा गाव, एकमेकांच्या सुखदुःखात सामील होणारा गाव, भिकाऱ्यांचं मूल बोर्डात पहिला आल्यानंतर त्याचा सत्कार करणारं गाव, शाळकरी भीमा विहिरीत पडून जखमी झाल्यानंतर दवाखान्यात नेऊन त्याला वाचविणारा आणि तो सुखरूप आहे म्हटल्यावर हर्षोल्लासित झालेला गाव, सांगली आकाशवाणीवर "कागावळ" या पहिल्या ललितकथेचं अभिवाचन करण्यासाठी जाताना मदत करणारा गाव अशी गावाची अनेक रूपं लेखक डवरी यांनी चित्रित केली आहेत. प्रत्येक ऋतूबरोबर गाव नवं रूप धारण करतो. निसर्गातील हे बदल लेखकांनी अतिशय सूक्ष्मपणे अक्षरबद्ध केले आहेत. शरद, शिशिर, हेमंत, वर्षा, ग्रीष्म, वसंत या सहा ऋतूंच्या सोहळ्यांचं वर्णन आणि प्रत्येक ऋतूत धरणीमातेनं धारण केलेलं विलोभनीय रूप शब्दांत पकडण्याचा लेखकांनी केलेला प्रयत्न हे लेखनाचं खास वैशिष्ट्य आहे.

रोजीरोटी आणि मुलाबाळांचं छोटंसं स्वप्न पूर्ण करण्यासाठीदेखील माणसाला प्रसंगी जीवघेणी कसरत करावी लागते. काही वेळा जीव गमवावाही लागतो. याचा दाखला मुलीला फ्रॉक हवा म्हणून तलावातील कमळाची फुलं काढून विकणाऱ्या "अधुरे स्वप्न" या लेखातील विकलांग सुदामच्या मृत्यूने येतो. श्रमाचं अर्थकारण डोक्यात ठेवून स्वप्नपूर्तीसाठी केलेली जीवघेणी धडपड यातून व्यक्त होते. आपल्या परसबागेवर अपरिमित प्रेम करणाऱ्या लेखकाच्या मनाला अर्धवट घरटं सोडून हूरहूर लावणारं पक्ष्यांचं जोडपं वाचकालाही हूरहूर लावतं. माणूस हव्यासापोटी इतर सजीवांना वसप तर करत नाही ना? हा प्रश्न इथं उभा राहतो. त्याचबरोबर तलावात बुडून जोडीदार गेला म्हणून अस्वस्थ झालेल्या सर्जांच्या अस्वस्थेतून मूक प्राण्यांमधील घट्ट भावबंध अधोरेखित केला आहे. घरातील कोंबडी गायब झाली म्हणून बेचैन झालेले लोक, कोंबडी परत येईल असा विश्वास दाखवणारी आई आणि पिलांसह परत आल्यानंतर तिला ओवाळणी करून घरात घेण्याचा प्रसंग यातून कृषिजनसंस्कृतीत माणूस आणि पशूपक्षी यांच्यात कोणताही दुजाभाव न मानता त्यांना घरातीलच एक घटक मानतात याचा प्रत्यय येतो.

सारांश : साक्षात्कारी व्यक्तिचित्रणे हा या लेखनाचा आणखी एक विशेष नोंदवता येईल. माणसाच्या केवळ बाह्यरूपावरून व्यक्तिचित्र उभा न करता त्याच्या स्वभावधर्मासह पात्र रेखाटनामुळं ते साक्षात वाचकासमोर उभा राहतं. सुदाम, देवाची आई, कल्हईवाला, सतू, कमळाई आणि धोंडिबा ही बहीणभाऊ, यादव सर, रामुतात्या, राजूआजी, सारजा, गण्या, धर्म्या, बापू, शंकर अशी गावशिवारातील रांगडी, भोळी-भाबडी, कणखर, कष्टाळू, प्रामाणिक, प्रेमळ, कनवाळू, जिद्दी, चिकाट, चिवाट इ. अशी गावाकडची माणसं उभी करण्यात लेखक यशस्वी झाले आहेत. लेखक डवरी यांचा संवेदनशील स्वभाव आणि भाषाप्रभुत्व हे या यशाचं गम्य आहे. प्रतिमांच्या सहज सुंदर उपयोजनातून वाचकावर सुयोग्य परिणाम साधण्याचं काम लेखक पद्धतशीरपणे करतात. पाण्यावर तेल पडले की ते जसं सरकून काठापर्यंत पोहचतं तशी बातमी गावभर पसरणे, कैऱ्यांनी घड्याळाच्या लंबकाचे रूप धारण करणे, अंग सैल सोडून निवांत पडलेली पाणंद, माणसांच्या महापुरामुळे उतू जाणारी पाणंद, प्रौढ झालेला वसंत ऋतू यासारख्या प्रतिमांमधून वाचकाच्या मनावर परिणाम साधण्यात लेखक यशस्वी होतात. लेखक भैरवनाथ डवरी यांच्याच शब्दात सांगायचं तर, "निवृत्ती नंतर बोनस आयुष्य मिळालेला" या तरुण लेखकांनी "गावमाया"मधून गाव, तिथली संस्कृती, रीतीभाती, माणसं जीवनजाणवा आणि जीवनमूल्यांसह चित्रित केली आहेत. मराठी ललितगद्यामध्ये मोलाची भर घालणारे हे लेखन आहे. वाचक निश्चितच याचं स्वागत करतील.

संदर्भ : डवरी भैरवनाथ - गावमाया

REVIEW OF LITERATURE ON - IoT for Smart Home System

Gath Sulbha Jaykumar
DKASC College ,Ichalkaranji

I. Abstract:

Imagine a life where you don't have to move an inch to operate devices; when home appliances can read your mind and the smart phone becomes the remote control for your home. The Internet of Things (IoT) is making this possible by allowing objects to be sensed and controlled remotely across an existing network infrastructure. Connected devices can be accessed using a smart phone or a PC app. IoT is not just restricted to Internet and Wi-Fi; there are around 11 IoT protocols. IoT solutions can be sensor based or connected / IoT-based (Internet of Things) and also are affordable and easy to install. It detects your presence and turns lights and devices on/off accordingly, or lets your smart phone become the universal switch.

Keywords: Home Automation, Smartphone, IoT, sensors.

II. Introduction:

Most the daily life applications that we normally see are already smart but they are unable to communicate with each other and enabling them to communicate with each other and share useful information with each other will create a wide range of innovative applications These emerging applications with some autonomous capabilities would certainly improve the quality of our lives, by using the concept of information exchanges is possible due to IoT

III. Techniques used in Implementing Smart Home System under IoT:

Sensors -A hardware which senses the environment around a physical object. sensors like Infrared, Passive Infrared(PIR) and Ultrasonic Sensors. Image based solutions or RFID based solutions. The primary purpose of these sensors is to sense the area, The ultrasonic sensors can be wirelessly connected to raspberry pi using the ESP8266.

Some types of sensors are:

Accelerometers: Used for sensing temperature.

Magnetometers: Used for sensing proximity.

Gyroscopes: Used for sensing image.

Microcontroller- for processing the sensor's data.

Raspberry Pi- It is a tiny computer, to link or solder simple circuits and this circuits then can connect with software.

Services-The central services are used to process large amount data collected by a device, provide analytics and host the entire IoT ecosystem. CLOUD COMPUTING services are popularly used in IoT.

Network-IoT components use a wired or wireless computer network to connect and communicate with each other in the IoT ecosystem.

Near field communication (NFC)-It is a protocol for communication between electronic devices, typically mobile devices, which are held very close to each other.

Radio frequency Identification (RFID)- IoT uses radio transmitter-receivers to identify and track objects which have RFID tags embedded in them.

Example: Prepaid travel cards of Delhi metro rail service. The card is to be scanned by the RFID scanner on the railway station and your account is automatically credited/debited.

Radio protocols-These technologies are low-power but offer high throughput power of small local device networks without the typical costs.

Example: ZigBee, Z-Wave, Thread etc.

LTE-A- is an advanced version of LTE technology. It increases the coverage area and reduces latency rate.

Wi-Fi direct-It does not need an access point. It allows peer-to-peer (P-P) connections with the speed of Wi-Fi.

Mobile App-Mobile app works as an Interface between the users and the cloud to communicate important data. The purpose of this mobile application is to provide information

Processing Unit/Gateway- The processing unit acts like an intermediate between the sensors and cloud. All the sensors are wirelessly connected to the processing unit. A single raspberry pi unit comprises of 26 GPIO pins i.e. 26 different sensors can be connected to it. The number can be increased using MUX. python script running on the chip that checks the status of various GPIO pins and updates this information onto the cloud. Data collected from various sensors is sent to the raspberry pi through the esp8266. The raspberry pi then transmits this data to the MQTT Server through MQTT protocol over a channel.

IV. Literature Review:

“Home Automation as a Service” by **Anindya Maiti** School of Computing Science & Engineering VIT University Vellore, India. presented in- IRACST – International Journal of Computer Networks and Wireless Communications (IJCNCW) ISSN: 2250-3501, Vol. 2, No. 3, June 2012 in this study Researcher had plan to add a multi-level cloud audio player for improving the security surveillance system, through social networking sites like Facebook and Google+. With the help of these online social networks, Researcher can and notify a user’s friends in case of an intrusion event and thus make prevention theft more effective.

"A Low Cost Design & Monitoring Of Automatic Irrigation System Based On ZigBee Technology" by-Dhawan S. Thakur , Aditi Sharma , **Dileep Kumar Sharma**- ACET, Eternal University Presented in - International Journal of

Engineering Research and Technology(IJERT)www.ijert.org ISSN 2278 - 0181Vol. 2 Issue 6, May -2013pages: ESRSA Publication © 2012, in this study researcher proposed a study of system which uses ZigBee network for automation of irrigation monitoring . Researcher has designed a Automatic Irrigation System which eliminate the complication of wiring and provide good operating range that ordinary system based on Bluetooth technology which can be flexibly customized as per individual requirements.

"Smart Home: Integrating Internet of Things with Web Services and Cloud Computing " by-**Moataz Soliman, Tobi Abiodun, Tarek Hamouda, Chung-Horng Lung**-Department of Systems and Computer Eng. Carleton University, Ottawa, Ontario, Canada, Jiehan Zhou- Department of Computer Science and Eng. University of Oulu, Finland Presented in-2013 IEEE International Conference on Cloud Computing Technology and Science IEEE computer society 978-0-7695-5095-4/13 \$31.00 © 2013 IEEE DOI 10.1109/CloudCom.2013.155, December 2013,Pages: 317-320- in this study-Researcher has tried to design Smart Home system through integrating IoT with Web services and Cloud computing. Which consisted of embedding intelligence into sensors and actuators using Arduino platform using Zigbee technology, facilitating interactions with smart things using Cloud services from remote locations, and improving data exchange efficiency using JSON notation. The approach was successfully used for demonstrating services for measuring home conditions, monitoring home appliances, and controlling home access.

"Bluetooth Remote Home Automation System Using Android Application" by-**R.A.Ramlee, M.H.Leong, R.S.S.Singh, M.M.Ismail, M.A.Othman,H.A.Sulaiman, M.H.Misran, M.A.Meor** Said Centre for Telecommunication Research and Innovation, Fakulti Kej. Elektronik dan Kej. Komputer, Universiti Teknikal Malaysia Melaka, 76100 Durian Tunggal, Hang Tuah Jaya, Melaka, Malaysia The International Journal of Engineering And Science (IJES) Volume 2 ,Issue 01 ,Pages 149-153, ISSN: 2319 – 1813, ISBN: 2319 – 1805, 2013 , in this study-Researcher has tried to design a Home Automation System (HAS) to assist and provide support elderly and disabled persons in home. the smart home concept in the system improves the standard living at home.

"Secure Smart Environment Using IOT based on RFID" by- **Jebah Jaykumar-BNM** Institute of Technology, Bangalore, **Abishlin Blessy** Chennai,India.Presented in - International Journal of Computer Science and Information Technologies, ISSN- 0975-9646, Vol. 5 (2) , 2014, 2493-2496 , in this study-Researcher has tried to design a "Secure Smart Environment" which relays on exchange of information through radio frequency identification(RFID) for "Kill Password" and "Access Password" approach to provide authentication, data confidentiality, and data integrity at the various levels of communication.

"Home Automation Using Internet of Things" by- **Vinay sagar K N, Kusuma S M**-Assistant Professor, Department of Telecommunication, MSRIT, Bangalore, India, Presented in-International Research Journal of Engineering and Technology, (IRJET)5www.irjet.net e-ISSN: 2395-0056 , p-ISSN: 2395-0072,

Volume: 02 Issue: 03, Jan-2015, Pages: 1965- 1970, in this study- Researcher has tried to design a "Home Automation" (HAS) using Intel Galileo that employs the integration of cloud networking, wireless communication, to provide the user the controlling of various household things such as lights, fans, and appliances within their home using remote control on the basis of sensors' researcher has tried to design an economic system which can expand to allow a variety of devices to be controlled.

"Device Control Using Voice Recognition in Wireless Smart Home System", by- **M.R.manikandan, A.Raghuram, D.Saravanan, S.Vignesh, R.Thenmozhi Selvan**-Assistant Professor, Department of Electronics and Communication Engineering, Narasu's Sarathy Institute of Technology, Salem, Tamilnadu, India, presented in -International Journal of Innovative Research in Computer and Communication Engineering, (An ISO 3297: 2007 Certified Organization), ISSN(Online): 2320-9801, ISSN (Print): 2320-9798, Vol. 3, Special Issue 2, March 2015, in this study - Researcher has tried to design a smart Home system which uses a HM2007 software which recognizes the voice and converts into binary format and transmits to the main control device by using zigbee transceiver. Laplace software is used to process the main control of device to control the fan speed and light intensity by using the voice commands.

"MICROCONTROLLER BASED HOME AUTOMATION SYSTEMS", by- **Mr. Eswaravel, E, Mr. Lokeshwaran, V, Mr. Prabu, D, Mr. SyedGhouse N, Mr. Sundar Ganesh, C S**-Assistant Professor, Department of Robotics and Automation Engineering, PSG College of Technology, Coimbatore, Tamil Nadu, India. presented in - International Journal of Advanced Research in Electrical, Electronics and Instrumentation Engineering (An ISO 3297: 2007 Certified Organization), ISSN (Print) : 2320 - 3765, ISSN (Online): 2278 - 8875, Vol. 4, Issue 4, April 2015 in this study -Researcher has tried to design a smart Home system which uses an Atmega 16A microcontroller. For safeguarding a home and making homes more secure and safe.

"The Internet of Things- Where the Web and the Physical world will meet", by-**Vaishali Jain, Roopali Jain**-Information Technology Department Acropolis Institute of Technology and Research, Indore, India, presented in - International Journal of Computer Science and Information Technologies, (IJCSIT) www.ijcsit.com, ISSN 0975-9646, Vol. 6 (1) , 2015, pages:724-727 In this paper, researcher has discussed the chronicle of Internet of things, its different application areas, research challenges, open troubles concerned to the Internet of things and talk about the hereafter sight of IoT.

"UBIQUITOUS HOME CONTROL AND MONITORING SYSTEM USING INTERNET OF THINGS", by-**Mr.Chougule Salim F., Miss. Dardi Madhura Rajendra, Miss. Kumbhar Amruta Dilip, Prof. C.R. Dongarsane**- Assistant Professor, Department of E&TC, SETI, Panhala, India, presented in - International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET) www.irjet.net, e-ISSN: 2395 -0056, p-ISSN: 2395-0072, Volume: 03 Issue: 02, Feb-2016, pages: 1091-

1096, In this study -Researcher has implemented a system for developing a security system for Home which helps to Control & Monitor home , system is implemented . Using an Android App implemented in Java. This system requires pc based web server. To handle home appliances such as fan, light as well as has a provision for monitoring- temperature, humidity and current in home and also controls maintains security of Home by monitoring home activities and maintains work efficiency, comfort and security.

"Raspberry PI and Wi-Fi Based Home Automation System" by- **Kolhe Ujvala S.**, Department of Electronics and Telecommunication Engineering, Aditya Engineering College, Beed. presented in - Journal of Electronics and Communication Engineering (IOSR-JECE) www.iosrjournals.org, e-ISSN: 2278-2834, p- ISSN: 2278-8735., Volume 11, Issue 3, Ver. III, (May-Jun .2016), PP 25-30. in this study -Researcher has implemented a system for developing a home automation system which provides a remote control of home appliances and also provide security against intrusion when the home host is not at home. These kinds of home automation systems are required because human can make mistakes and forgot to switch off the appliances .This project describes raspberry pi module and presents its potential deployment in smart home environment.

"IOT -The Smarter Way to Life" by-**Vinay Kumar** -Assistant Professor, DAV College for Women, Ferozepur Cantt., Punjab, India, presented in - International Journal of Computer Science and Information Technologies, (IJCSIT) www.ijcsit.com, ISSN 0975-9646, Vol. 7 (6) , 2016, pages: 2554-2555, in this study -Researcher has implemented a system for developing a automation system based on sensor based technologies where information is travelling from one point to another point using public and private networks, Transferring data using Bluetooth and Wi-Fi connections This research paper deals with functioning of the internet of things and how it contributing to the smart world.

"Internet of Things", BY- **Sivangula Manogna, Harith Reddy** Dakannagari- Assistant Professor, Dept of CSE,St. Martin's Engineering College, Dhulapally, Hyderabad, TS, India, presented in - International Journal of Computer Science and Information Technologies, (IJCSIT) www.ijcsit.com, ISSN 0975-9646, Vol. 7 (3), 2016, pages: 1567-1570. in this study -Researcher has presented study of Internet of Things and its application, and its relation with Wireless Sensor Network (WSN), common operating picture (COP) ,RFID embedded sensor and actuator nodes, connection to real world of things.

"IOT Based Smart Home System Technologies" by- **V.Jyothi, M. Gopi Krishna, B. Raveendranadh, Debashree Rupalin** Assistant Professor, Department of ECE, Vardhaman College of Engg, Hyderabad TS, India.presented in - International Journal of Engineering Research and Development, e-ISSN: 2278-067X, p-ISSN: 2278-800X, www.ijerd.com, Volume 13, Issue 2 (February 2017), PP.31-37. in this study -The researcher has design and implemented a system for Home Automation which induce technology for home atmosphere which is usage to provide ease and protection to its occupants.

"Home Automation System Using Android via Bluetooth" by- **Jay Kumar, Anshul Sengar, Mohit Kumar Sharma, Manoj Kumar Patel, Simant Rahul Singh**-Head of Department, Department of Electrical Engineering, Raja Balwant Singh Engineering Technical Campus, Bichpuri, Agra, India, presented in - International Journal of Advanced Research in Electrical, Electronics and Instrumentation Engineering (An ISO 3297: 2007 Certified Organization), ISSN (Print) : 2320 – 3765, ISSN (Online): 2278 – 8875, Website: www.ijareeie.com, Vol. 6, Issue 4, April 2017, in this study -The researcher has design and implemented a system for Home Automation and Controlling by using Bluetooth for Android mobile phone. The purpose of this is to use mobile phone's inbuilt Bluetooth, for automation of Home Appliances.

"Internet of Things based Home automation using Raspberry Pi" by- **Ramesh G, Dr Venkatratnam** P-VTU Extension centre, UTL Technologies Ltd. presented in - International e-Journal For Technology And Research-2017, International Digital Library Of Technology & Research IDL - www.dbpublications.org, Volume 1, Issue 5, May 2017, Copyright@IDL-2017. in this study -The researcher has design and implemented a system for Home Automation using Internet of Things(IoT). And atomizing home, housework or household activity. Proposed implementation of home automation include centralized control of lighting, heating, ventilation and it is fully control by using smart phone using particular android application. Using Raspberry pi.

"IoT based Simple Home Automation using Raspberry Pi" by- **Aditya Vikram Jajodia, Suprabhat Das**, Bachelor of Technology in Computer Science and Engineering Amity University Kolkata, Major Arterial Road, Action Area II, Rajarhat, New Town, Kolkata, West Bengal, India. presented in - International Journal of Engineering Trends and Technology (IJETT) – www.ijettjournal.org, ISSN: 2231-5381, Volume 53 Number 3, pages: 124-125, November 2017. in this study -Researcher has developed a IOT based home automation system which focuses on the idea of creating and deploying a simple home automation system with minimum cost and simple programming using Raspberry Pi

"Smart Home System using Raspberry Pi" by-**Danesh Marolia, Abhishek Khadse, Akshay Lemos, Godson Lemos** -Computer Engineering, Xavier Institute of Engineering, Mumbai, India. presented in - International Journal of Computer Science and Information Technologies, (IJCSIT) www.ijcsit.com, ISSN 0975-9646, Vol. 8 (2), 2017, pages: 302-305. in this study - Researcher has developed a computerized system which controllers home appliances and home security via a smart phone and can be operated from any remote place around the world also allows to supervise the house's devices. When the user is out, the using a Raspberry Pi kit which will notify the household appliances directly from smartphone using internet also provides facility to monitor the house's.

"Internet of Things Based Home Automation Control System Using Raspberry Pi" by - **E. Rammohana Reddy, K. Sankara**- Assistant Professor, Department of MCA, Sree Vidyanikethan Institute of Management, A.Rangampeta, Tirupati, Andhra Pradesh, India. presented in - International Journal of Scientific

Research in Computer Science, Engineering and Information Technology IJSRCSEIT, <http://ijsrcseit.com>, ISSN : 2456-3307, Vol. 3 , Issue. 4, © 2018. in this study -Researcher has tried to design a Home Automation System using The internet of things (IOT) to control multiple electronic devices using a PC laptop or mobile.

"Home automation system using internet of Things" , by- **Shweta Singh, Kishore Kumar Ray**, Rvs College of Engineering and Technology, Jamshedpur. presented in - International Journal of Computer Engineering and Applications, Special Edition, ISSN 2321-3469, www.ijcea.com. in this study -Researcher has tried to design a Home Automation System using IoT architecture.

" Internet of Things (IoT) – Ubiquitous Home Control and Monitoring System Using Android based Smart Phone", by- **Mithun Prasad R, Kesavamoorthy M, Gunasekaran S and Prof. B.M.Prabhu**-Assistant Professor Department of Electrical and Electronics Engineering, Angel College of Engineering and Technology, Tiruppur, Tamilnadu, India. International Journal of Trend in Research and Development, Volume 3(2),ISSN:2394-9333 www.ijtrd.com, in this study -Researcher has tried to design a Home Automation System for home management and monitoring using android platform.

IV. Research Gaps:

Researcher has found considerable study in this area but a special study is not done related to IoT for Smart Home System specifically to automate the kitchen devices therefore the researcher intends to design and develop an IoT for Smart Home System.

V. Conclusion:

IoT can provide dynamic solutions for Home Automation with which one can be able to remotely control home appliances and equipments as per once needs.

IoT can provide dynamic solutions for Proper monitoring of utility meters, energy and water supply can help saving resources and detecting unexpected overloading, water leaks etc. Gardening sensors can be able to measure the light, humidity, temperature, moisture and other gardening vitals, as well as it will water the plants according to their needs.

IoT can provide dynamic solutions for monitoring the house's security and control the household appliances directly from the smart phone through this project

IoT can provide dynamic solutions for Smart home based automations considering all the factors such as power consumption, cost, Monitoring, security on atomizing and optimizing concept of intelligent homes i.e. smart houses with smart rooms and smart appliances monitoring and controlling everything automatically

VI. References:

- 1) Anindya Maiti “**Home Automation as a Service**” (IJCNWC) ISSN: 2250-3501, Vol. 2, No. 3, -**June 2012**
- 2) Dhawan S. Thakur et all “**A Low Cost Design & Monitoring Of Automatic Irrigation System Based On ZigBee Technology**” (IJERT) ISSN 2278 – 0181,Vol. 2 Issue 6, **May – 2013**
- 3) Moataz Soliman et all “**Smart Home: Integrating Internet of Things with Web Services and Cloud Computing**” IEEE, 978-0-7695-5095-4/13 \$31.00 DOI 10.1109/CloudCom.2013.155-**December 2013**
- 4) R.A.Ramlee et all “**Bluetooth Remote Home Automation System Using Android Application**” (IJES), ISSN: 2319 – 1813 ISBN: 2319 – 1805-**2013**
- 5) B. Muniswamy Naik et all “**Speech Recognition Module for Home Automation System Based On ZigBee**”, (IJCSMC), ISSN 2320–088X,Vol.3 Issue.8, **August-2014,**